

Poticanje kreativnosti kod djece

Markanović, Andrea

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:355751>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

ANDREA MARKANOVIĆ

POTICANJE KREATIVNOSTI KOD DJECE

Diplomski rad

Pula, rujan 2020.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

ANDREA MARKANOVIĆ

POTICANJE KREATIVNOSTI KOD DJECE

Diplomski rad

JMBAG: 0303057495, redoviti student

Studijski smjer: Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni učiteljski studij

Predmet: Didaktika

Znanstveno područje: Društvene znanosti

Znanstveno polje: Pedagogija

Znanstvena grana: Didaktika

Mentor: doc. dr. sc. Sandra Kadum

Pula, rujan 2020.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Andrea Markanović, kandidat za magistra primarnog obrazovanja, izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz nekog necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

U Puli, 23. rujna 2020.

Student:

Andrea Markanović

IZJAVA o korištenju autorskog djela

Ja, Andrea Markanović, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom „Poticanje kreativnosti kod djece“ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 23. rujna 2020.

Potpis:

Andrea Markanović

Sadržaj:

1. Uvod	1
2. Definicija kreativnosti	3
3. Inteligencija i kreativnost	6
4. Kreativnost kod djece	8
5. Vrste mišljenja.....	9
6. Važnost poticanja kreativnosti.....	12
7. Kreativne osobe.....	14
8. Načini poticanje kreativnosti	16
9. Stvaranje povoljnog razrednog ozračja	18
10. Tehnike poticanja kreativnosti u nastavi.....	23
10.1. Tehnika „slučajni pojmovi“	23
10.2. Tehnika paralelnog mišljenja – „šest šešira“	24
10.3. Provokacija – poticanje eksperimenata	26
10.4. Stablo posljedica	27
10.5. Oluja ideja (pismena oluja ideja, kartica ideja, izradba mreže ideja)	28
11. Humor u nastavi	32
11.1. Stvaranje humorističnog ozračja.....	33
12. Ocjenjivanje i kreativnost	37
12.1. Ocjenjivanje kreativnosti.....	37
12.2. Ocjenjivanje kreativnosti učenika u nižim razredima	37
12.3. Ocjena kao povratna obavijest učenika viših razreda	38
12.4. Izražavanje poticajne kritike.....	38
12.5. Ocjenjivane učeničkih prezentacija	39
12.6. Učeničke mape	39
12.7. Je li moguće grupno ocjenjivanje kreativnosti?	40
13. Kreativnost u matematici i hrvatskom jeziku	41
13.1. Kreativnost u matematici.....	41
13.2. Kreativnost u hrvatskom jeziku	44
14. Zaključak.....	49
15. Popis literature.....	51
Sažetak	54
Summary	55

1. Uvod

Često se događa da učenici tijekom svog školovanja gube interes za školom, učenjem i radom na svojim intelektualnim sposobnostima. Na nastavi nerijetko traže alternative kako da zabave sami sebe ili druge, odbrojavaju dane do vikenda te školu doživljavaju kao nešto što moraju, a ne nešto što žele. Istina, nisu svi učenici isti niti je praksa da se takvo što događa kod svih uzrasta, no bez obzira na to možda se trebamo zapitati zašto ikada dođe do toga. Potreba za učenjem, istraživanjem i unaprjeđivanjem samog sebe je urođena, no ipak, u jednom trenutku ona se „stišava“. Razlog toga je što vrlo malo pojedinaca zaista zna učiti i uživati u učenju. Sustav nas nerijetko tjera da se pretrpavamo informacijama i trudimo zapamtiti iste, a da zapravo uopće ne razumijemo u čemu je srž problema o kojem razmišljamo.

Smatrajući kreativnost i poticanje kreativnosti kao vrlo važan segment za napredak u odgoju i obrazovanju, ovaj diplomski rad bavit će se navedenom problematikom. Kreativnost sama po sebi izaziva osjećaj ugone i djeluje vrlo motivirajuće na svakog pojedinca, a to je ono što nam zasigurno u nastavi i učenju treba.

Mnogi autori su iznijeli svoje teorije i definicije, no ovaj vrlo složan pojam ipak je teško definirati u potpunosti. U praksi se često kreativnost poistovjećuje s inteligencijom, pa se upravo radi toga ovaj rad dotiče i njihove ne/povezanosti. S obzirom na to da je cilj rada osvijestiti važnost poticanja kreativnosti u nastavi, neophodno je bilo govoriti i o kreativnosti djece te prepoznavanju kreativnih pojedinaca u razredu. Također, veliki broj autora govori o nizu metoda, tehnika i igara kojim se kreativnost može poticati u nastavi, pa se u radu mogu pronaći i ideje za konkretnu primjenu u nastavi. Osim spomenutog, kao iznimno važan faktor za kvalitetan razvoj djece i njihov interes za rad, spominje se humor i povoljno ozračje, jer ako od djece očekujemo da daju sve od sebe kada pred njih postavimo neki izazov, svakako trebamo i mi njima bar isto toliko pružiti.

Roditelji, odgojitelji i učitelji su prve osobe s kojim se djeca susreću, a vještine koje im oni usade u najranijoj dobi zasigurno će ostati usađene zauvijek. Kada dijete jednom nauči kreativno razmišljati o problemu, udubiti se u njega te tražiti niz rješenja za isti, ne postoji problem koji će za njega predstavljati prepreku. Prema tome, sposobnosti učenja, kreativnog razmišljanja i suočavanja s problemom

možemo smatrati dragocjenim i neophodnim za savladavanje kroz život. Svako dijete u sebi već ima jedan faktor koji gotovo pa garantira uspjeh u savladavanju kreativnog razmišljanja, a to je mašta. Američki stručnjak za kreativnost Ken Robinson, maštovitost tumači kao obilježje ljudske inteligencije, kreativnost kao primjenu maštovitosti, a inovativnost kao proces pravilne prosudbe u primjeni neke ideje (Krpan Mofardin (2017)).

Radi svega navedenog, važno je da roditelji, odgojitelji i učitelji izbjegavaju „serviranje“ gotovih rješenja, jer do njih bi djeca samostalno trebala doći. Usmjeravanjem na „brži put“ vrlo rijetko činimo nešto korisno za svoju djecu, upravo suprotno – time im uskraćujemo ispravno razvijanje, učenje i odrastanje. Baš kao što i stara kineska poslovice kaže – „Daj čovjeku ribu, nahranio si ga za jedan dan. Nauči čovjeka pecati nahranio si ga za cijeli život“ – u kontekstu ovog diplomskog rada, poanta poslovice jest da učenike trebamo poticati da sami kreativnim razmišljanjem dolaze do odgovora, a ne da im samo dajemo svoje odgovore kao jedine ispravne.

2. Definicija kreativnosti

Kreativnost kao pojam vrlo često koristimo u razgovorima svakodnevnog života. S obzirom na učestalost pojavljivanja ovog pojma, već unaprijed možemo pretpostaviti da postoji prilično velik broj definicija različitih autora. No, kako bi shvatili srž ovog pojma možda bi bilo najbolje da krenemo od početka.

Naime, „riječ „kreativnost“ nastala je u kasnom 19. stoljeću kada se počela primjećivati poveznica između umjetnosti i znanosti. Prvi put se pojavljuje 1875. godine u tekstu „Povijest dramske engleske literature“, autora Adolfa Williama Warda (Weiner, 2000). Usprkos tadašnjem njenom pojavljivanju, narednih pedesetak godina ona i dalje nije postojala u talijanskom ili francuskom jeziku, a u standardnim rječnicima sve do poslije Drugog svjetskog rata (Degmečić (2017:2)).

Korijen kreativnosti nalazi se u latinskoj riječi Creare, odnosno kreirati, što znači proizvoditi stvari koje nisu prije postojale ili stvarati. Na temelju riječi kreirati nastala je riječ kreativnost, a ona upućuje na moć stvaranja, izumljivanje ili proizvodnju koja se veže uz umjetničko stvaralaštvo i sudjelovanje u nečemu korisnom ili vrijednom (Bognar (2010:2)).

Prije modernog poimanja, kreativnosti se pridodavala nadljudska snaga. Smatralo se da nove ideje potječu od bogova. Pa je prema tome Platon opisivao pjesnika kao obuzetog božanskom inspiracijom te da su „muze“ posjedovale i inspirirale pjesnike (Degmečić, 2017:2).

Kreativnost se pak danas definira kao „mentalni proces koji uključuje stvaranje novih ideja, produkata, pojmova i rješenja problema ili kombinira postojeće ideje, produkte, pojmove na način koji je za njih nov“ (Kadum-Bošnjak, 2013 Prema:Kadum, Hozjan, 2015)

S toga, na nju možda možemo gledati kao na način razmišljanja, odnosno sposobnost pojedinca da o nečemu razmišlja izvan okvira standarda. Pojedinaac tada „pravila“ ostavlja postrani te upravo radi toga uspješno dolazi do originalnih rješenja ili ideja. Samim time, ako na kreativnost gledamo kao na način razmišljanja, a razmišljati možemo o svemu, onda se i kreativnost može pronaći u svim područjima ljudskog djelovanja.

Nadalje, kako navode autori Kadum-Bošnjak i Hozjan (2015) „kreativnost kao pojam koji se u znanstveno-tehničkoj i drugoj literaturi rabi na sličan način kao što se rabi i u svakodnevnom jeziku i životu. Iskazuje se u svim područjima čovjekova djelovanja u obliku kulturnih, obrazovnih, znanstvenih, tehničkih i drugih duhovnih i materijalnih produkata. Njima se označava misaoni procesi kojima se dolazi do rješenja, ideja, izuma, umjetničkih oblika, teorija ili produkata koji su jedinstveni i novi. Kreativnošću se zapravo dolazi do novih, originalnih rješenja koja mogu imati opću društvenu vrijednost, kao što su znanstvena otkrića, tehnički izumi i pronalasci, umjetnička djela. Pritom se to novo ne može pripisati imitaciji postojećeg jer su od njih bitno drugačiji. To novo, nastalo kreativnim procesom, treba bolje, uspješnije i racionalnije udovoljavati individualnim i društvenim potrebama od ranije postojećih produkata“.

Iz navedenog možemo uočiti da je kreativnost daleko dublja od stvaranja i uživanja u umjetnosti uz koju većina ljudi veže kreativnost. Naravno da nema kreativnosti ne bi bilo niti umjetnosti, ali isto tako ne bi bilo niti svih ostalih inovacija bez kojih danas ne možemo zamisliti život. To nam govori i autor koji za kreativnost tvrdi da je „takva aktivnost pojedinca i zajednica u kojoj se nastoji da se ostvari i ostvaruje kvalitativno i kvantitativno progresivno mijenjanje realnosti s kojom čovjek dolazi u određeni neposredni i posredni dodir“ (Čandrić (1988:13.)).

Nešto slično, ali opet drugačije krije se i u definiciji J. Nisbeta. On kreativnost definira kao „sposobnost da se promjene prihvate, prilagode, stvore ili odbiju“ (Čandrić (1988:13)). Dakle, kreativnost, osim što se može izraziti kroz stvaranje i inovacije, može se izraziti i kroz fleksibilan pristup u prihvaćanju problema i odgovaranje na njih.

Ako pojedinac želi riješiti neki problem koji nitko nije uspio riješiti ili pak želi stvoriti nešto novo mora savladati razmišljanje otvorenog uma. To je nešto što bi prvenstveno njemu trebalo izazvati osjećaj zadovoljstva, a potom možda i promijeniti život društva u kojem živi. Jedini način da stvorimo nešto što nadilazi postojeće, jest da razmišljamo kreativno i ispred vremena. Upravo radi napretka društva u kojem živimo, važno je djecu od najranije dobi poticati na kreativno razmišljanje.

Već ranije spomenuti američki stručnjak za kreativnost Ken Robinson ističe da su „maštovitost, kreativnost i inovativnost prisutni su u svakom djetetu, samo ih treba potaknuti i usmjeravati. Svako se dijete rađa s kreativnim potencijalom, ali je potrebno uložiti vrijeme, ustrajnost i interes. Roditelji i odgojitelji ga trebaju njegovati i poticati, a ne zanemarivati jer tada dolazi do potiskivanja kreativnosti. Misлити kreativno znači misлити na drugačiji način. Isto kao čitanje i pisanje i kreativnost se može vježbati i razvijati jer je to vještina kao i svaka druga“. (Krpan Mofardin (2017:2)).

Slika 1. Citat – Pablo Picasso

Preuzeto: <https://latimeshighschool.files.wordpress.com/>, 07.09.2020.

3. Inteligencija i kreativnost

Generalno gledajući, pod inteligencijom se podrazumijeva sposobnost mišljenja za rješavanje problema. U pojedinim starijim literaturama se kreativnost i inteligencija poistovjećivala. „Smatralo se, da kreativnost nije ništa drugo nego visoki stupanj inteligencije pri čemu bi kvocijent inteligencije bio ujedno indikator stupnja kreativnosti.“ (Ozimec (1996:291))

No, američki su psiholozi Terman i Guilford utvrdili da inteligencija i kreativnost nisu identične pojave. Guilford je uveo novu novi pojam u svojem modelu intelekta tako zvanu stvaralačku inteligenciju. Stoga, danas smatramo da su „kreativnost i inteligencija dosta nezavisne, ali ipak i komplementarne, jer među njima postoji stanovita povezanost.“ (Ozimec (1996:291))

Smatra se da veoma kreativni ljudi odlikuju i natprosječnom inteligencijom, ali svi koji su natprosječno inteligentni, nisu ujedno i kreativni.

Potrebno je naglasiti i da su prosječno inteligentni ljudi, kreativni ljudi, ali njihovi će dosezi u stvaralaštvu, biti nešto skromniji. Dakle, postoji prag inteligencije koji mora biti zadovoljen i viši kako bi učenik (odrasla osoba) mogao steći znanje o pojedinoj domeni, ali i primijeniti kreativnost za tu istu domenu.

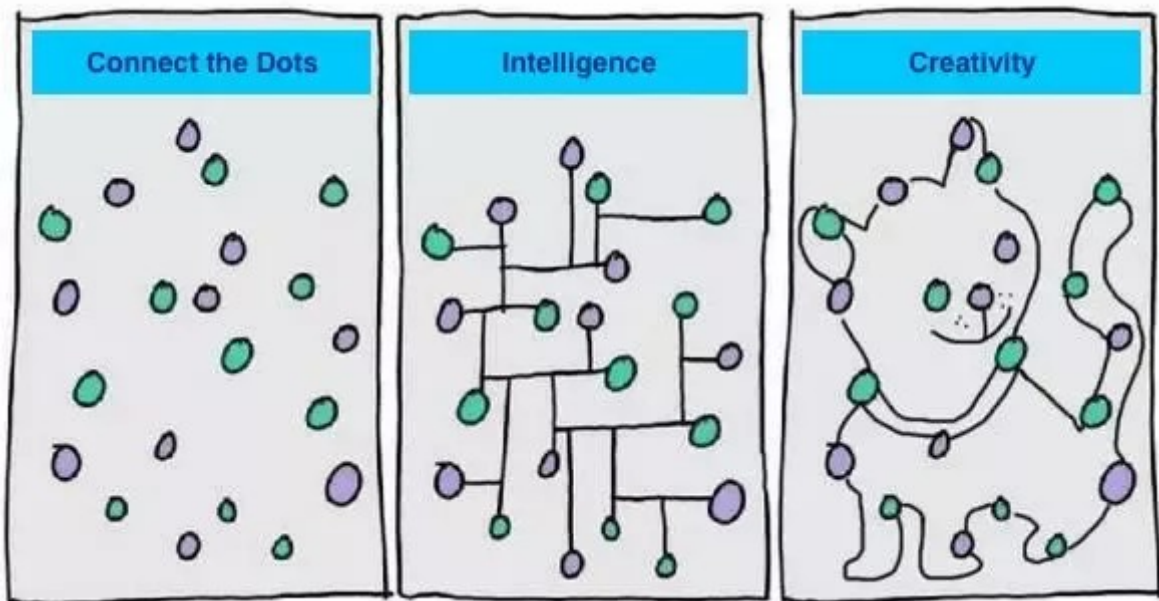
S obzirom na to da postoje brojni oblici kreativnosti (jezične sposobnosti, vidne, prostorne, glazbene), inteligencija određenih učenika/osoba mora biti zadovoljena kako u stvaralačkoj inteligenciji, tako i u općenitoj inteligenciji za određenu domenu. (Degmečić (2017:48))

Na osnovu toga da se kreativnost ne može povezati s ukupnim kvocijentom inteligencije, nego je usko vezana sa stvaralačkom inteligencijom. Psiholog Guilford uvodi psihometrijski pristup za procjenu kreativnosti. Također, pretpostavlja da je divergentno mišljenje kritični, bitni element u kreativnom mišljenju, dok psiholog E. Paul Torrance (1974) razvija barijeru testova vezanih za kreativno razmišljanje.

Nešto kasnije 1999., Serberg i O'Hara također navode već donesene zaključke da kreativnost zahtijeva korištenje različitih resursa, no uz to, donose i opisuju nekoliko mogućih poveznica između inteligencije i kreativnosti:

- A) Radi se o istom pojmu
- B) Jedno je podvrsta drugoga, npr: kreativnost je podvrsta inteligencije
- C) Nisu u odnosu
- D) Radi se o preklapajućim, ali nezavisnim setovima

Iz navedenog proizlazi definicija: „Ako je kreativnost mjera osobne kognitivne sposobnosti prilagodbe, kreativnost je dar koji može omogućiti bolju prilagodbu.“ (Degmečić (2017:47))

Slika 2. Kreativnost i inteligencija

Preuzeto: <https://www.quora.com/> , 08.09.2020.

4. Kreativnost kod djece

Činjenica je da u poimanju svega postoji velika razlika između djece i odraslih. Djeca imaju znatno manje iskustva, ali su i puno slobodnija, manje toga znaju, ali su radi toga znatno željnija, sklona maštanju i promišljanju o koječemu. Dok se osjećaju sigurno djeca pitaju i bez straha od kritike daju odgovore iako nisu potpuno sigurni u njihovu točnost.

Bognar tako spominje razliku između kreativnosti odraslih i starije djece. Prema njemu kreativnost odraslih obično povezujemo uz ekspertnost koja uključuje neku tehničku vještinu, umjetničku sposobnost, talent ili poznavanje potrebnih informacija koje doprinose onome što stvaraju (Bognar (2010:2)). Uz odrasle također povezujemo i radne navike, koje uključuju radni stil, koncentraciju i ustrajnost, sposobnost stvaranja novih mogućnosti i otvorenost za nove ideje. Kada su u pitanju djeca, ona imaju znatno manje iskustva nego odrasli pa su radi toga i manje ekspertni. Također, radi neiskustva su i njihovi radni stilovi znatno manje razvijeni. No, činjenica je da ono što djeci nedostaje, ona lako nadomjestite svojim jedinstvenim načinima mišljenja i pristupima. Kao posebno važne tri značajke mišljenja koje su povezane s kreativnošću, kod djece, navodimo; osjetljivost na unutrašnje i vanjske podražaje, izostanak inhibicije te mogućnost potpune obuzetosti nekom aktivnošću. Ono u čemu djeca još prednjače jest znatno bolja imaginacija i mašta. Uz pomoć imaginacije djeca vješto zamišljaju bogate i raznolike mentalne slike ili pojmove ljudi, mjesta, stvari i situacija koje ne postoje. S druge strane tu je i mašta koja je vrlo slična, ali ne ista kao i imaginacija. Ona se javlja kada osoba zamišlja žive mentalne slike koje imaju malo, ali ne potpuno veze sa stvarnošću. Kada pojedinac mašta, on istražuje neko područje koje je nemoguće ili ono što je do sad nemoguće (Bognar (2010:3)). Za maštu također možemo reći da je gotovo nerazdvojno isprepletena i povezana s kreativnošću, a kod djece ona je svakodnevni dio života. Kada je u pitanju stvaralaštvo, mašta je njegov preduvjet. Ona je poput tvorca jer gotovo sve što stvaramo proizlazi iz mašte. Vrlo je važno djecu od najranije dobi učiti kako da uobličie svoje misli i ideje. U kontekstu stvaralaštva i kreativnosti, potrebno je što više razmišljati prilagodljivo, a ne konvencionalno. Svi imaju urođenu potrebu za stvaralaštvom i kreativnošću, a ako tu potrebu ne zadovoljimo od djetinjstva jedan dio nas ostat će prazan i nezadovoljan (Fontana (2006:10)).

5. Vrste mišljenja

U samom uvodu spomenuli smo da kreativnost možemo opisati kao način razmišljanja o bilo kojoj temi. Prema tome, kako bi shvatili zašto se razlikujemo u „količini“ kreativnosti, moramo znati na koje tipove dijelimo ljudsko mišljenje. Naime, mišljenje općenito dijelimo na konvergentno i divergentno, a kreativni proces pojedinca ovisi o oba tipa.

Kod konvergentnog tipa mišljenja osnova je logičko i kritičko prosuđivanje pretpostavki, odnosno hipoteza i prijedloga, te odbacivanje svega onoga što je neodrživo, što nije moguće valjano argumentirati. Posljedica takvog mišljenja je sve manji broj prihvatljivih rješenja, dok se konačno ne nađe ono koje je točno, pravilno ili najbolje (Petz (1992:196); Prema: Kadum (2018:2)). Znači, konvergentno mišljenje teži ka tome da postoji samo jedan prihvatljiv odgovor. Dobar primjer konvergentnog rješavanja problema je kad skupina osnovnoškolaca koristeći jednostavnu vagu kako bi izvagali različite objekte i poredali ih od najlakšeg do najtežeg (Bognar (2010:3))

Za razliku od konvergentnog mišljenja, divergentno mišljenje sastoji se u traženju najraznovrsnijih rješenja razmatranog problema. Radi se o interioriziranim pokušajima na misaonom planu. Ponekad se svjesno ide za tim da takvi misaoni pokušaji budu što raznovrsniji i da ih bude što više (Petz (1992:77); Prema: Kadum (2018:3)). Primjer divergentnog mišljenja je učitelj koji ohrabruje djecu da pišu i ilustriraju svoje knjige. Takav učitelj očekuje različite odgovore i predviđa da učeničke knjige neće biti jednake (Bognar (2010:3)).

Dakle, prema navedenom, vrlo lako možemo doći do zaključka da se divergentnim mišljenjem bolje i znatno više potiče kreativnost učenika. Tražeći raznolikost u rješavanju nekog problema, potičemo njihovo promišljanje i „kopanje“ po mašti. Učenici tako ne samo da razvijaju svoju kreativnost, nego najčešće i bolje shvaćaju problematiku koja je pred njih postavljena. Razliku između poučavanja konvergentnim i divergentnim mišljenjem vrlo dobro možemo vidjeti na primjeru mjerenja visine tornja, naime; Znanstvenik Murray Gell-Mann, govorio je o nezgodama jednog učenika srednje škole koji trebao polagati ispit iz fizike kako bi bio primljen na fakultet. Na ispitu mu je profesor postavio pitanje; kako bi izmjerio visinu tornja uz pomoć barometra? Na postavljeno pitanje student daje neobičan odgovor koji je glasio; “U džepu imam klupko konca, za njega vežem barometar,

popnem se na toranj i spustim barometar a zatim izmjerim dužinu konca.” No, bez obzira na kreativnost odgovora, to nije bilo ono što profesor očekivao te je studentu dao jedan. Ali, student se nije lako predao, pa se obratio sudu koji mu je dopustio da još jednom ide na ispit. Sljedećeg puta ga je ispitao profesor Gell-Mann te ga je zamolio da zaboravi ono što se dogodilo zadnji put. Studentu je ponovo postavio isto pitanje „kako ćeš barometrom izmjeriti visinu tornja?” Student je neko vrijeme pisao bilješke, a zatim rekao da je pronašao 21 rješenje i da ne zna koje je najbolje. Profesor Gell-Mann je bio vrlo iznenađen, pa je od studenta zatražio da nabroji sva rješenja. Student je tada počeo nizati odgovore:

1. stavit ću barometar na zemlju uz zid tornja pa napraviti zarez na zidu na vrhu barometra, onda ću barometar postaviti na zarez, pa napraviti novi zarez i tako dalje dok ne dođem do vrha.
2. čekat ću sunce, staviti barometar na zemlju i izmjeriti njegovu sjenu pa usporediti sa sjenom tornja i tako odrediti visinu na način kao je to uradio Tales.
3. popet ću se na vrh tornja s kronometrom, bacit ću barometar, izmjeriti vrijeme, pa po formuli zakona o sili teže i ubrzanju izračunati visinu tornja.
4. izračunat ću po padu pritiska

Nizajući tako odgovor za odgovorom, stigao je i do 21. odgovora koji je glasio o „Otići ću do čuvara tornja, pokazati mu barometar i pokloniti mu ga - ako mi kaže koliko je toranj visok!”. (Jelaska Relja, 2011)

U Tablici 1 je prikazana usporedba divergentnog i konvergentnog mišljenja te koje su njihove prednosti ili mane.

Konvergentno	Divergentno
Analitičko: traži se točnost	Generativno: informacija se vrednuje s obzirom na njenu mogućnost da stimulira ideje
Selektivno: jedan je ispravan put te se nevažni odbacuju	Istraživačko: postoje mnogi mogući putovi, a »nevažni« se promatraju kao potencijalni izvori rješenja

Predvidljivo:slijedi logički redoslijed	Nepredvidljivo: zasniva se više na intuiciji nego na logici
Vodi prema dobrim odgovorima	Neophodno je za izvrsne odgovore

Tablica 1. Usporedba konvergentnog i divergentnog mišljenja

Preuzeto: <http://www.st-pedagozi.net/> (10. 08.2020.)

Iako se možda čini da suvremeno obrazovanje teži ka divergentnom mišljenju kao boljem, činjenica jest da ono ne može biti ostvareno bez „doze“ konvergentnog. Važno je stvoriti balans. Divergentno mišljenje kao oblik kreativnog stvaralaštva te konvergentno koje je usmjereno na znanje povezani su fenomeni. Za uspješnu kreativnu produkciju potrebna je određena razina znanja. Naime, ako učenik nema dovoljno činjeničnog znanja o nekom problemu, neće ga moći redefinirati, poboljšati niti stvoriti nove produkte (Cropley (1999:255); Prema: Kadum (2018:4)).

6. Važnost poticanja kreativnosti

Zamislimo li kreativno kreativnost koja se nalazi u nama, možemo ju vizualizirati kao tri osnovne boje - crvena, plava i žuta. Dakle ako osnovne tri boje simboliziraju kreativnost koju imamo u sebi, što je svakom pojedincu potrebno da dobije širi spektar boja? Naravno, to je poticaj za razvijanje onog što već imamo – imaginarno miješanje osnovnih boja. Nakon što pojedinac uz podršku okoline stigne do sekundarnih boja – ljubičaste, zelene i narančaste, vrlo brzo će samostalno otkrivati cijeli spektar koji se krije u njemu. U suprotnom, ako pojedinac nema podršku i poticaj okoline u kojoj se nalazi, vrlo su velike šanse da njegova kreativnost ostane nerazvijena ili zanemarena.

Dilema u kojoj možda često zapnemo, jest koliko je kreativnost urođena te koliko uopće možemo utjecati na njezin razvoj. Autorica Dunja Degmečić u svojoj knjizi „Kreativni um“ navodi da „sposobnost ostvarenja kreativne karijere nije u potpunosti genetski predispozirana. Talenti i inteligencija mogu dijelom biti genetski određeni, ali roditelji ekstremno kreativnih ljudi najčešće nisu imali zanimanja i karijere označene kreativnošću. Stoga je razvoj kreativnog mozga vjerojatno ovisan i o nasljeđu (prirodi), ali i o odgoju (utjecaju okoline)“.

Da bi se pojedinac što bolje razvijao u kreativnom smislu, vrlo je važno da se kreativno razmišljanje potiče od najranije dobi. S toga, kada su u pitanju djeca, glavnu ulogu u poticanju njihove kreativnosti imaju roditelji, odgojitelji i učitelji. Nažalost, moglo bi se reći naše društvo je po tom pitanju zakazalo pa je „među aktualnim problemom pedagoške teorije i prakse pitanje odgoja kreativnog pojedinca“ (Kadum-Bošnjak, Hozjan, 2015.).

Već spomenuti američki stručnjak za kreativnost Ken Robinson smatra današnji sustav obrazovanja kao nepogodan za razvoj kreativnosti kod djece. On ističe kako moramo individualizirati program, jer prema njemu, u današnjem sustavu mi se obrazujemo kako bismo postali marljivi radnici, a ne kreativni mislioci. Također smatra, da ovim sustavom učimo ljude kako da odbace vlastitu kreativnost (Krpan Mofardin (2017:2)).

Pogreške koje učitelji često čine u odnosu na dječju kreativnost jesu:

1. Brkaju mjerenje inteligencije s mjerenjem kreativnosti. Testovi inteligencije zasnivaju se na konvergentnom mišljenju (točnim odgovorima), dok se pri mjerenju kreativnosti polazi od divergentnog mišljenja (mnogo različitih odgovora).

2. Pretežito su pod utjecajem socijalno prihvatljivog ponašanja. Akademska okolina ne prihvaća uvijek dijete koje je dovoljno hrabro biti različito.

3. Pretežito se brinu za stupanj djetetovog razvoja. Odrasli češće s odobravanjem reaguju kada dijete pokaže neuobičajeno (napredno) ponašanje, nego kada se dijete ponaša nekonvencionalno (kreativno). Npr. često roditelji ističu kako je njihovo dijete vrlo rano naučilo čitati ili pisati, dok rjeđe uočavaju njegovu sposobnost smišljanja novih ideja (Bognar (2010:5)).

„U nastavi više cijeni točnost interpretacije od samostalnost ocjenjivanja sadržaja, konkretnost iznošenja od originalnog izlaganja. Ne nagrađuje se samostalnost i smjelost u uvjerenjima, suviše se hvali pristojnost, točnost, disciplina, spremnost da se prihvati mišljenje autoriteta. Škola onakva kakva jest, ne samo da ne razvija stvaralačke sposobnosti učenika nego čak ometa one stvaralačke manifestacije koje u učeniku već postoje“ (Kadum-Bošnjak i Hozjan (2015:135)).

Uzimajući u obzir sve navedene nedostatke, današnje obrazovanje u većini škola možemo poistovjetiti s ranije navedenim primjerom mjerenja tornja. Učitelji vrlo često zaborave na važnost poticanja promišljanja o problemu te od učenika traže brzinu i točnost. Jedan od najvećih izazova suvremene škole, a time i suvremenog obrazovanja, jest omogućiti pozitivne i pogodne uvjete za stvaralaštvo. Suvremena škola je stvaralačka i suradnička zajednica stvorena po mjeri učenika s ciljem poticanja samoaktualizacije, slobode izražavanja, fleksibilnosti, fluentnosti i originalnosti. Ona je ključni element promicanju slobodnog i divergentnog (kreativnog) mišljenja gdje su nove, neobične i originalne ideje te inovacije više nego poželjne (Koludrović, Reić Ercegovac (2010:428); Craft (2003:117); Prema: Kadum (2018:4))

7. Kreativne osobe

Iako smo prethodno naveli da se mašta, kreativnost i inovacija kriju u svakom djetetu te da je važno poticati razvoj tih sposobnosti baš kao i svih drugih, znamo da postoje pojedinci koji su sami po sebi kreativniji od drugih. Kreativne osobe se najčešće već na prvu ističu u grupi, kako pozitivno tako i negativno.

Kreativne osobe najčešće ljudi ili vole ili ne vole, a moglo bi se i reći da je glavni problem u nerazumijevanju. Ponekad kreativan pojedinac jednostavno ne razumije svoju okolinu, a ponekad okolina ne razumije njega. Kreativnost je toliko složen pedagoško - psihološki fenomen da ga je teško definirati, međutim postoje sugestije da kreativne osobe odlikuju sljedeće karakteristike (Kadum-Bošnjak, Hozjan, 2015):

- Originalnost se pokazuje na različite načine
- U svojim sudovima osoba je nezavisna
- Nije impresionirala mišljenjima drugih
- Izražena je znatiželja za mnoga razna područja
- Razvijen je smisao za humor
- Pokazuje neobičajnu osjetljivost za probleme
- Ima određeni cilj i sposobnost potpunog usredotočenja na izvršenje zadataka

Kreativni se ponekad čine egoistični, no činjenica je da su samo jako okupirani svojim idejama i njihovom realizacijom. Njihova pažnja je nerijetko usmjerena samo na produkt koji žele stvoriti te je upravo to ono što zamara druge. Također kreativnost sama po sebi zahtjeva osjetljivost i nezavisnost, a to su naizgled potpuno nespojive osobine. U našoj kulturi se osjetljivost, odnosno senzibilnost, smatra ženskom osobinom, a nezavisnost pak muškom osobinom. Prema tome, nerijetko se događa da kreativan dječak ima nešto od osobina koje se najčešće prepisuju djevojčicama, a iznimno kreativna djevojčica ima nešto dječaćko u sebi. Upravo radi toga, mnoga kreativna djeca „žrtvuju“ svoju kreativnost kako bi zadovoljili standarde „pravih“ dječaka i djevojčica. (Čandrić (1988:36))

Kada je u pitanju stav učitelja prema kreativnim učenicima rezultati nekih istraživanja pokazuju da učitelji, pa čak i oni koji smatraju kreativnost važnom, smatraju osobine kreativnih učenika kao smetnju u nastavi. Takvi rezultati, odnosno stavovi učitelja,

ukazuju na opasnost od otuđivanja učenika od formalnog obrazovanja ili suzbijanja kreativnih potencijala učenika kako bi se prilagodili postavljenim standardima (Kunac, 2015).

Kako bi shvatili što to učiteljima „ometa“ nastavu te čime kreativni narušavaju mir, trebali bi se upoznati s nekim od njihovih osobina. Na Carsonovom popisu (1999; prema: Draščić, 2019) karakteristika kreativnih osoba pronalazimo i sljedeće;

- otvorenost "unutrašnjim" i "vanjskim" iskustvima
- sposobnost mišljenja koje ide protiv logike
- senzitivnost / osjetljivost
- ustrajnost
- pronalaženje reda u kaosu
- često pita : "Zašto?"
- relativna odsutnost represije ili supresije
- tolerancija na dvosmislenost

Zamjećujemo da svaka od navedenih osobina sama po sebi ne zvuči negativna pa se postavlja pitanje zašto nastavnici uglavnom ne preferiraju kod kreativnih učenika. Odgovor možda leži u tome što su razredi uglavnom sačinjeni od velikog broja učenika i nastavnik se u tom okruženju s mnoštvom različitih učenika osobito teško nosi s iznimno kreativnim pojedincima koji zbog stalnog zapitkivanja, preispitivanja nastavnikovih tvrdnji i mnogih drugih aktivnosti remete mir i tijekom nastavnoga sata. Zbog toga te učenike doživljavaju kao smetnju u radu te umjesto da ih potiču u kritičkom razmišljanju i kreativnosti oni te osobine ponekad i nesvjesno sputavaju (Kunac, 2015).

No, kao što smo naveli, nigdje ne postoji savršenstvo, pa tako, i kreativne osobe zaista posjeduju određene mane. U istraživanju koje su proveli Chan i Chan (1999.) ispitali su učitelje koje osobine zamjećuju kod kreativnih učenika. Iz rezultata istraživanja saznali su da kreativni učenici uvijek zapitkuju, maštoviti su, brzo odgovaraju, aktivni su, imaju visoke intelektualne sposobnosti, ali su s druge strane nerijetko arogantni, privlače pozornost, buntovni, egocentrični i tvrdoglavi. (Kunac, 2015).

8. Načini poticanje kreativnosti

Prethodno smo pokušali kreativno dočarati kako izgleda kreativnost koju posjeduje svaki pojedinac. Usporedili smo je s primarnim bojama te naveli koliko je važan poticaj okoline da bi se primarne boje razvile u sekundarne boje, a zatim proširile u cijeli spektar.

Kada su u pitanju djeca, znamo da njihov glavni krug ljudi predstavljaju roditelji, odgojitelji i učitelji (škola). To su osobe kojim djeca maksimalno vjeruju, pa im je samim time vrlo važno njihovo mišljenje i pažnja. Ako dječja kreativnost ostane zanemarena od strane djetetu važnih osoba, vrlo je velika šansa da će i dijete „odustati“. Kako ne bi bili ti koji će „gasiti plamen“ kreativnosti djece oko nas, kao buduću učitelji i roditelji trebamo naučiti kako poticati kreativnost u našem okruženju.

Kreativnost se često spominje u kontekstu škole, a pritom su se i razvili različiti stavovi. Jedni smatraju da je razvijanje kreativnosti dužnost škole, dok drugi drže da je dobro poučavanje dužnost škole te je kreativnost opasna jer učenje pretvara u igru, a samim time stvara nemir, lijenost i sebičnost. U novije su se vrijeme razvili stavovi koji teže ka onom da je razvijanje kreativnosti dužnost škole. Prema tome navodimo;

1. Razvijanje kreativnost jest dužnost i posao škole, a znači poticanje učenikovih kreativnih potencijala kombinirajući učenje i kreativne aktivnosti.
2. Sva djeca imaju potencijala za razvoj kreativnosti bez obzira na to jesu li posebno darovita ili nisu.
3. Razvijanje kreativnosti sastavni je dio učenja jer je to način stjecanja i primjene znanja. Znanje stečeno na kreativan način i uz poticanje kreativnosti kvalitetnije je, uporabljivije i dugotrajnije od znanja stečenoga klasičnim školskim poučavanjem.
4. Kreativnost nije samo sposobnost divergentnog mišljenja, sposobnost stvaranja novih i originalnih ideja, već je to stjecanje znanja i njegovo uklapanje u nove stvaralačke cjeline. Kreativnost je učenje i posljedica učenja, ali učenje na drugačiji, aktivan i angažiran način.
5. Razvijanje kreativnosti u školi omogućuje dvojaku korist: kvalitetnije stjecanje znanja i osposobljavanje učenika za buduće plodno stvaralaštvo.

Da bi se učenicima omogućio razvoj kreativnosti u školi, učitelji moraju organizirati i voditi nastavni proces tako da zadovolji četiri preduvjeta: ozračje emocionalne sigurnosti i poticajne okoline, uvrstiti estetski odgoj te poučavati tehnike divergentnog mišljenja (Bilopavlović, Čudina-Obradović, Ladika, Šušković Stipanović, 2001).

Bognar (2010) je također dosta govorio o ovoj tematici, pa je tom prilikom i naveo nekoliko uvjeta kojim bi škole i učitelji uspješno stvorili povoljno ozračje za poticanje kreativnosti. Kada su u pitanju škole, kao najvažnije spominje:

1. Školsko osoblje trudi se smanjiti stres i anksioznost kod djece i kod sebe.
2. Proces se vrednuje više od proizvoda.
3. Uklanja se vremensko ograničenje iz aktivnosti u kojima sudjeluju djeca.
4. Uspostavlja se slobodno i otvoreno ozračje, a samoizražavanje se ohrabruje i cijeni.
5. Djeca se ohrabruju da razmjenjuju ideje ne samo s učiteljem, već između sebe.
6. Natjecanje i nagrađivanje se nastoji što manje koristiti.

S druge strane, koliko god ozračje škole bilo važno, ozračje razreda je možda i važnije, a učitelji su ti koji ga „kreiraju“. Kako bi ozračje pogodovalo razvoju kreativnosti, učitelji bi trebali poštovati bar neke od navedenih smjernica;

1. Učitelji trebaju omogućiti djeci okolinu u kojoj će se ona osjećati sigurnom, slobodnom i socijalno prihvaćenom.
2. U kreativnim razredima učitelji ohrabruju učenike na preuzimanje rizika.
3. Učitelji trebaju potpuno razumjeti kreativnu aktivnost i svojom kreativnošću ne bi trebali gušiti kreativnost djece.
4. Učitelji trebaju u svojim komentarima biti promišljeni i senzibilni i nastojati da što manje prosuđuju. (Bognar (2010:5))

9. Stvaranje povoljnog razrednog ozračja

Prethodno smo spomenuli četiri preduvjeta koja učitelji moraju ispuniti kako bi se kreativnost mogla razvijati u školi: sigurnost, poticajna okolina, estetski odgoj i poticanje divergentnog mišljenja.

Kada je u pitanju **ozračje sigurnosti**, možemo reći da govorimo o vrlo važnom segmentu za opći razvoj djeteta, a ne samo kreativni. Sigurnost je nešto što bi trebali osjećati gdje god da se nalazili, ali posebice tamo gdje najviše vremena provodimo. Radi nepotpune emocionalne razvijenosti djeca su posebice ranjiva kada su u pitanju njihove emocije, a činjenica jest da učitelji uvelike mogu utjecati na njih. Svojim komentarima, ponašanjem, pohvalama ili kritikama te općenito svojim ponašanjem prema učenicima učitelji stvaraju emocionalnu klimu u razredu. Emocionalno okruženje koje pogoduje razvoju kreativnosti ima sljedeća obilježja:

- Oslobađa od straha od kritike, ocjenjivanja ili gubitka samopoštovanja
- Omogućuje odgodu procjene i zahtjeva prihvaćanje svakog rezultata uz postupno vođenje prema njegovom poboljšanju
- Dopušta samo konstruktivnu kritiku koja je ograničena na mali dio djetetove kompetencije, usmjerena na način rada (strategiju) i istodobno nudi primjer boljega i ispravnijeg postupka
- Izbjegava nametanje najboljeg načina, jednog rješenja, postupka ili zanimanja
- Olakšava stanje napetosti i nelagode primjenom humora
- Dokazuje snošljivost za neobičajne, pa i otkvačene ideje (Bilopavlović, Čudina-Obradović, Ladika, Šušković Stipanović, 2001)

Usporedimo li neki prosječni razred, na kakav smo navikli, s navedenim smjernicama, pitanje je koliko će se međusobno poklapati. Nažalost, ali moglo bi se reći da je većinom fokus, kako učitelja tako i učenika i njihovih roditelja, na ocjenjivanju. Učenici i roditelji nisu u stanju prihvatiti stvarno stanje te raditi na poboljšanju, a učitelji nerijetko ocjenjuju pogrešno. Vrlo je važno staviti fokus na proces stjecanja znanja i kompetencija, umjesto na finalni produkt. Također, važno je razvijati otvorenost prema više rješenja, a ne slijepo slijediti samo jedno koje se drži

kao najbolje. Kada se u razredu stvori sigurno ozračje bez predrasuda, svaki pojedinac dobiva priliku za slobodan napredak onim tempom koji mu odgovara. S druge strane, koliko je važno ozračje sigurnosti, toliko je bitno i **poticajno ozračje**. Ta dva pojma u kontekstu nastave gotovo pa ne mogu jedan bez drugog. Prema autorima (Bilopavlović, Čudina-Obradović, Ladika, Šušković Stipanović, 2001), učitelji trebaju težiti ka davanju poticaja kojim učenicima daju do znanja da cijene kreativnost te ju smatraju dragocjenom osobinom. Takav poticaj se pokazuje na sljedeći način:

- Jasnim naglašavanjem vrijednosti svakog kreativnog proizvoda i rezultata
- Poticanjem učenika na iskušavanje novih ideja
- Poticanjem na samostalnost i neovisnost učenika u mišljenju i radu
- Poticanje na uočavanje problema na nov način i traženje mnogobrojnih rješenja
- Davanjem vlastitog primjera kreativnog ponašanja
- Primjenom igre i humora kao oblik uigravanja i počinjanje mislenih aktivnosti (Bilopavlović, Čudina-Obradović, Ladika, Šušković Stipanović, 2001)

Ovakav oblik poticanja kreativnog ponašanja poželjno je primjenjivati od najranije dobi. Učenici tako uče kreativno razmišljati u bilo kojoj životnoj situaciji te kreativno razmišljaju, a da toga nisu ni svjesni. Također, uče cijeniti svaku ideju, promišljaju o njima te bez straha od osude iznose nove. Ovim metodama izgrađuje se svaki pojedinac zasebno, ali isto tako gradnjom sebe izgrađuje i ozračje cijelog razreda. Kao treće vrlo važno za stvaranje povoljnog ozračja u razredu, autori navode **estetski odgoj**. „Estetskim odgojem i estetskim sadržajima daju se određeni moralni poticaji i razvijaju emocije koje mogu mnogo snažnije pobuditi doživljavanje i prihvaćanje određenih moralnih svojstava nego moralna objašnjenja i lekcije. Estetski oblik svojstava poput odanosti, privrženosti, ljubavi za istinu i pravednost, dobrota koja su iskazana kroz estetske oblike (npr. umjetničkim djelom) mogu pobuditi snažne doživljaje koji rezultiraju jačanjem moralnih emocija i moralnih osobina.“ (Pejaković (2016:5))

Kao zadaci i metode kojim se kod učenika može razvijati i njegovati estetski odgoj, autori navode sljedeće:

- Poticanje osjetljivosti za sve osjetilne doživljaje okoline
- Razvijanje osjetljivosti za umjetničko djelo u svim područjima umjetnosti
- Poučavanje izražavanja vlastitih osjećaja i unutarnjeg doživljaja
- Naglašavanje emocionalnog sadržaja učenja te odnos prema sebi i ostalima (Bilopavlović, Čudina-Obradović, Ladika, Šušković Stipanović, 2001)

Naposljetku ostaje nam još jedan preduvjet vrlo važan za razvoj kreativnosti, a to je naravno poticaj divergentnog mišljenja. Kreativnost bez divergentnog mišljenja gotovo je nezamisliva, pa samim time možemo zaključiti da je poticaj u tom slučaju neophodan. Učitelji trebaju poučavati, pokazivati i poticati učenike na razvoj divergentnog mišljenja, a prema autorima to obuhvaća sljedeće:

- Svagdašnju primjenu u razredu raznih tehnika za pronalaženje novih ideja ili rješenja kao što su oluja ideja, pismena oluja ideja, kartice ideja, mreža ideja, igra posljedica, stablo posljedica i njihove inačice
- Poučavanje i uvježbavanje učenika u uporabi divergentnih tehnika mišljenja
- Pronalaženje novih ili neobičnih uporaba za poznate predmete, pokušaji poboljšanja predmeta, pronalaženje analogija (sličnosti sa životinjama, sličnosti sa strojevima, uživanje u situaciju)

Da bi u svakom razredu, a samim time i u školi, razvili povoljno ozračje za poticanje kreativnosti, važan je trud učitelja. Svaki od navedenih preduvjeta treba biti ispunjen kako bi uopće stvorili šansu za kreativan rast učenika. Kreativnost nije nešto što koristimo samo kako bi se zabavili. Ona je način razmišljanja, življenja i učenja.

Kako ne bi svojim izjavama, postupcima i komentarima sputavali učenike u razvoju kreativnosti i divergentnog mišljenja, Bognar je sastavio popis onoga što bi trebali i što ne bi trebali govoriti učenicima, odnosno čime potičemo, a čime sputavamo kreativnost pojedinca (Bognar (2010:6));

POTICAJ	SPUTAVANJE
Da, i ...	Dobra ideja, ali...
To je dobra ideja/mišljenje/komentar.	To zahtijeva više proučavanja
Odlično, isprobajmo to.	Teorijski dobro, ali ...
Kako ćemo pronaći vrijeme da vidimo kako to funkcionira?	Budimo praktični, to je suviše nerealno
Što nam je sve potrebno da to ostvarimo?	To je preskupo, suviše je teško organizirati
Pokažimo to svima.	Ljudima se to neće svidjeti
Reci mi nešto više o tome.	Nemoj još ništa započinjati
Kako to možemo ostvariti?	Nemamo dovoljno novaca, možda sljedeće godine
Pokušajmo i isprobajmo to.	To nije dovoljno dobro
Koje su prednosti?	To je suviše komplicirano
Kako možemo ukloniti nedostatke?	Prvo to moramo ispitati
Možeš li izraditi plan akcije?	To nije u skladu s planom i programom
Što mogu učiniti kako bih pomogao da se to dogodi?	To nije tvoj posao
Sviđa mi se to	To nije naš problem
To zvuči zanimljivo, reci mi nešto više o tome	Ravnatelj to neće prihvatiti
Zanemarimo način na koji to danas funkcionira	Stariji učitelji to neće koristiti
Koji mali dio ideje možemo odmah koristiti u trenutnoj situaciji?	Mi to činimo na drugačiji način već dugo vremena i to dobro funkcionira
Kako možemo uvjeriti bilo koga?	Ako je to tako dobra ideja, zašto je već netko nije predložio?
Provedimo ideju u učinkovito rješenje	Pričekajmo malo s tim
Izgledati entuzijastično i zainteresirano	To je suviše napredno, ljudi nisu spremni za to
Slušati i pokušati razumjeti zašto to predlažu	Raspravimo o tome (a da ništa ne učinimo).
Ne prekidati ih sve dok ne završe	Nikada nismo to radili na takav način.

Kao i prethodni autori, o stvaranju povoljnog ozračja za poticanje kreativnosti, govorio je i Bognar. On pak smatra da oslobađanje kreativnih potencijala započinje uglavnom na dva psihološka uvjeta, a to su psihološka sigurnost i psihološka sloboda. Psihološka sigurnost definira kao vanjsku. Navodi da ona ovisi prije svega o sigurnom okruženju. Odnosno, djeca se osjećaju sigurno kada većina ostalih osoba prihvaća da ona kao djeca imaju bezuvjetnu vrijednost. Kada ne postoji vanjska evaluacija i kada se prema djetetu ponaša empatično. S druge strane, kada je u pitanju psihološka sloboda, Bognar ju opisuje kao unutarnju. Za razliku od psihološke sigurnosti koja proizlazi od okoline, sloboda proizlazi iz djeteta. Kada se djece slobodno igraju simbolima i koriste simbole za samoizražavanje, ona razvijaju unutrašnje stanje psihološke slobode. Također navodi da je prema teoriji Carla Rogersa neka osoba kreativnija od druge jer je naučila igrati se idejama, biti otvorena prema iskustvu i novim idejama i više pažnje posvećuje samoevaluaciji nego evaluaciji drugih osoba (Bognar (2010:4)).

Možemo zamijetiti da prema svemu navedenom učitelji i roditelji zaista jesu ti koji ponajviše utječu na dječji razvoj, kako razvoj kreativnosti tako i svega ostalog. Od svega navedenog, mišljenja sam da prvenstveno trebamo raditi na izgradnji sigurnog ozračja, a potom i svega ostalog. Dijete koje se ne osjeća sigurno u prostoru kojem se nalazi i uz osobe s kojim se nalazi, nikako ne može fokus staviti na razvoj samog sebe kako u psihičkom tako i u fizičkom smislu. Nakon što stvorimo ozračje u kojem se svako dijete osjeća ugodno i sigurno, slijedi poticaj, estetski odgoj, divergentno mišljenje i slično.

10. Tehnike poticanja kreativnosti u nastavi

Nekadašnje učitelje možda teže možemo kriviti za manjak igara u školi i kruto držanje tradicionalne nastave kao najbolje, no danas je ipak stvar malo drugačija. Učitelji danas vrlo lako mogu pronaći veliki broj ideja, metoda i igara koje mogu iskoristiti u nastavi te ju tako učiniti kvalitetnijom i učenicima zanimljivijom. Postoji razvijen čitav niz metodičkih postupaka kojim učitelji mogu poticati kreativnost u nastavi danas. Neki od njih su: morfološka analiza, oluja ideja, sinektika, bionika, renatalizacija, provokacije, umne mape, šest univerzalnih pitanja, kartice slučajnih pojmova, vođena fantazija, likovi iz bajki, činkvina, šest šešira i sl. Baš kao što je važno da dugogodišnji učitelji primjenjuju navedene metode, važno je i da se budući učitelji u nastavi na fakultetu upoznaju i ovladaju navedenim postupcima kako bi ih i sami mogli koristiti u svojoj budućoj praksi (Bognar (2012:9)).

10.1. Tehnika „slučajni pojmovi“

Ovom tehnikom možemo vrlo jednostavno i efektivno poticati razvoj divergentnog mišljenja kako kod djece tako i kod odraslih. Svaki pojedinac primjenjujući tehniku „slučajni pojmovi“ najjednostavnije dolazi do novih ideja. Naime, slučajne riječi moraju biti imenice, a do njih možemo doći na više kreativnih načina;

- otvaranjem rječnika, knjige ili novina zatvorenih očiju te prstom pokazujući na neku riječ
- iz unaprijed pripremljene vrećice s riječima, nasumice izvlačiti jednu
- kompjuterskim programom za izbor slučajnih riječi
- izraditi popis od 60 riječi, pogledati na sat i zabilježite broj sekundi te taj broj koristiti za izbor riječi (Bognar (2010:7))

U ovoj tehnici važno je ne birati riječi, odnosno koristiti prvu dobivenu riječ. Nakon što ste dobili svoju riječ, zapišite njena svojstva i sve ono na što vas ona asocira. Nakon što ste zapisali sve svoje ideje, razmotrite svaku stavku na vašem popisu i razmislite kakve to veze ima s vašim problemom. S obzirom na to da je mozak organizirani sistem te je vrlo dobar u stvaranju veza, skoro svaka stvar s vašeg popisa stimulirat će ideje o temi ili problemu kojim se bavite.

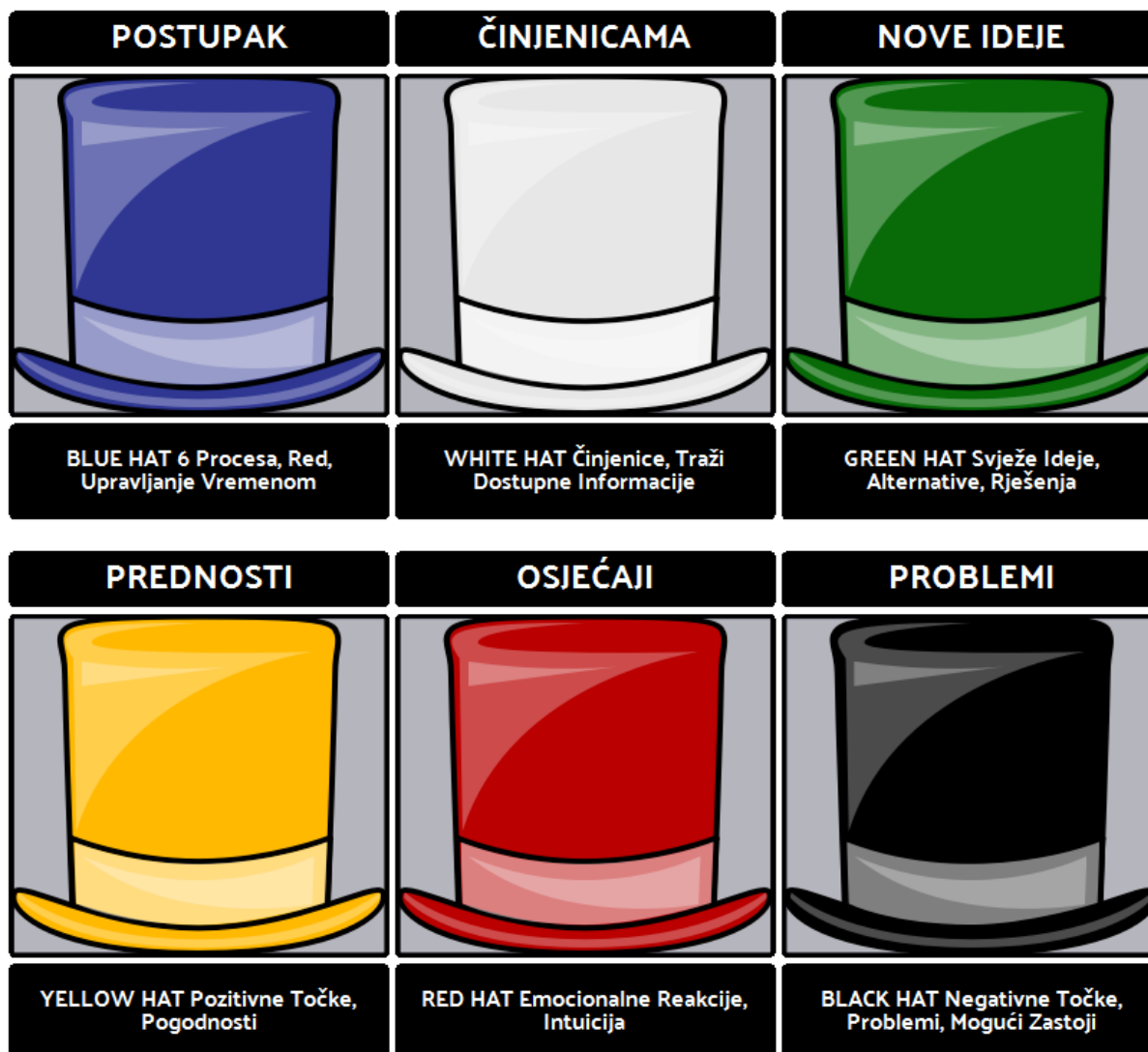
10.2. Tehnika paralelnog mišljenja – „šest šešira“

U nastavi je ipak najprimjereniji postupak „Šest šešira“ koju je osmislio Dr. Edward de Bono. On je njome želio simbolički prikazati lateralno ili paralelno mišljenje. Postupak teži ka tome da u rješavanju nekih problema prilazimo na više načina - kao procesu, emocionalno, kritički, optimistički, tražeći informacije i tražeći nove ideje. Pristupe biramo prema problemu kojim se bavimo, što znači da možemo koristiti sve pristupe ali to i nije uvijek nužno. Izlaganje o nekoj temi, učitelji mogu držati koristeći različite pristupe. Učenike mogu podijeliti u više grupe, a potom svakoj grupi dati drugi šešir (npr. kartica na kojoj je pored slike šešira i opis tog pristupa) ili svaka grupa može realizirati neku temu kroz sve pristupe (Bognar (2012:10)).

Metoda „šest šešira“ nije samo namijenjena za učenike i obrazovne svrhe. Ona se može koristiti u različitim područjima ljudske djelatnosti, a primjenjuje se i u nekim od najvećih i najuspješnijih organizacija. Njome se razvija kreativnost, unaprjeđuje timska produktivnost i komunikacija, poboljšava proizvodnja i upravljanje projektima, potiče kritičko i analitičko mišljenje te se bolje rješavaju problemi i donose odluke. Primjenom ove metode usvajaju se nove sposobnosti i znanja, a neka od njih su sljedeća:

- podijeliti mišljenje na šest različitih načina kako bi detaljnije istražili problem te uspješno stvorili alternative koje izlaze izvan okvira očiglednih rješenja
- povećavati učinkovitost, a smanjiti vrijeme rada
- koristiti tehniku «paralelnog mišljenja» za ohrabrivanje ideja i kao učinkovitu alternativu sukobljavanju mišljenja
- koristiti različite vrste mišljenja (Bognar (2010:15))

Za bolju predodžbu metode u nastavku su prikazani šeširi i značenje svakog od njih;

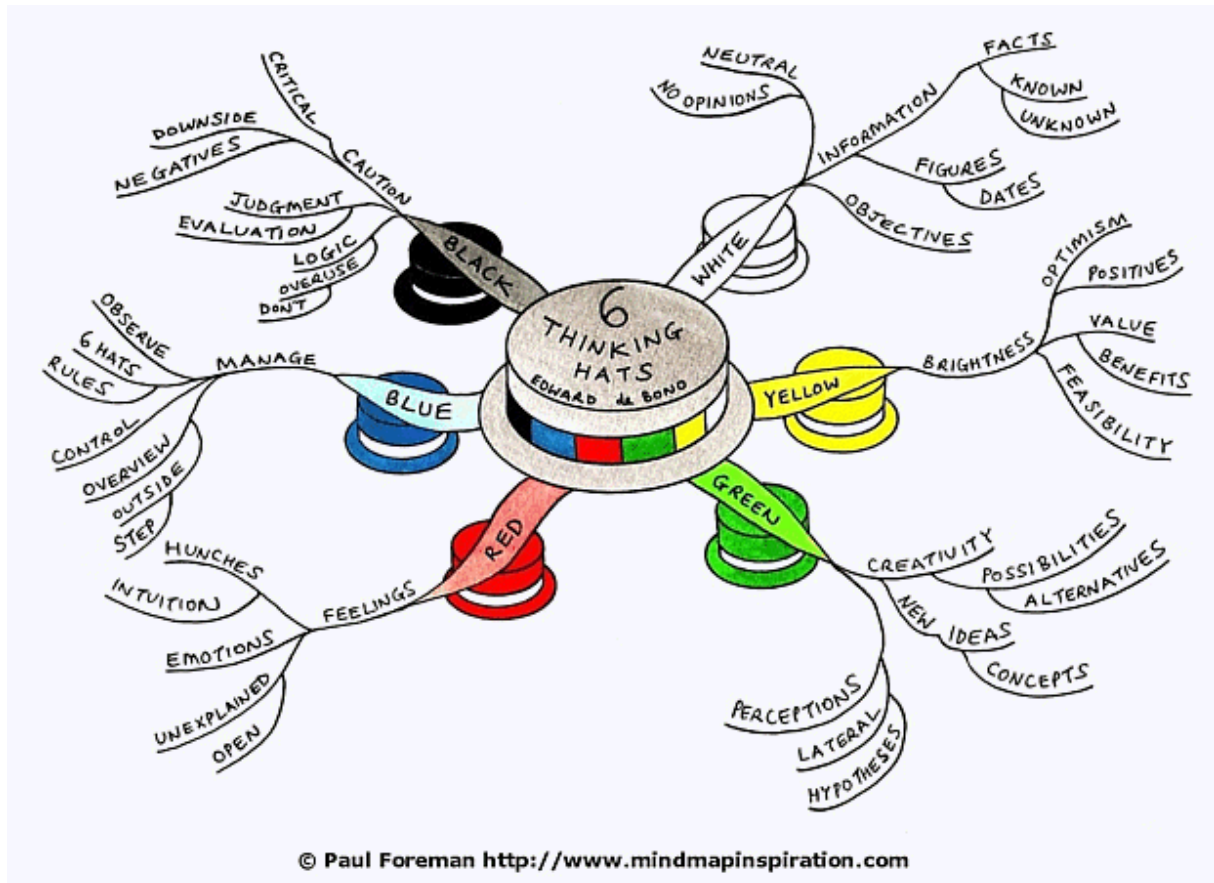
Stvorite svoje na Storyboard That

Slika 3. Šest šešira

Preuzeto: <https://cdn.storyboardthat.com/>, 01.09.2020.

Tehnika „šest šešira“ se primjenjuje na sljedeći način – na početku je važno odabrati i predstaviti problem, a kada je problem svima jasan aktivnost može započeti. Najbolje je početi od plavog šešira kako bi se dogovorili oko rasporeda ostalih šešira. Nakon toga, biramo jedan šešir i o njemu govorimo sve što znamo (naravno, držeći se onog što šešir traži). Kada su sve ideje iznesene, prelazimo na sljedeći sve dok ne „prođemo“ svaki. Redoslijed šešira može biti proizvoljan, a može ga zadat i učitelj odnosno voditelj aktivnosti (Bognar, B. (2010:15)). Primjenom ove tehnike u nastavi postićemo aktivnost i uključenost svih učenika u rad. No, kako bi aktivnost bila na željenom nivou poticajno i sigurno ozračje je neophodno. Ako se aktivnost provodi prema navedenim naputcima i „aktivno“, učenici će njome razvijati

kreativnost i maštu, a samim time i bolje usvojiti znanje jer ulaze u dubinu i srž problema kojim se bave. Ono što bi još moglo pospješiti učinkovitost ove metode, jest izrada umnih mapa od dobivenih ideja.

Slika 4. Umna mapa

Preuzeto: <https://hr.sainte-anastasio.org/> 01.09.2020.

10.3. Provokacija – poticanje eksperimenata

Tehnika provokacija zahtjeva lateralno mišljenje, odnosno mišljenje koje teži ka istraživanju više različitih i vrlo neobičnih mogućnosti, a ne samo jedne. Njome se sudionici odmiču od uobičajenih misaonih obrazaca kojim se problemi rješavaju na uobičajen način. Edward de Bono provokaciju predstavlja koristeći riječ „PO“ (kratica za „provokativne operacije“). Provokativne izjave bi tako trebali uvijek označavati s „PO“ kako bi svi članovi grupe znali kako se tu radi o provokaciji. Inače, u

svakodnevnom razmišljanju lako prepoznamo obrasce i reagiramo na njih, no naše reakcije su većinom rezultat našeg prethodnog iskustva pa se logički vodimo ka rješenju. Samim time vrlo rijetko dopuštamo sami sebi razmišljati izvan uobičajenih obrazaca. Kako bi proveli ovu tehniku, trebamo za početak smisliti neku zaista neobičnu i besmislenu izjavu koja izaziva „šok“ i iznenađenje. Takvom izjavom sudionike „izbacujemo“ iz uobičajenih načina razmišljanja. Kada izradimo svoju provokativnu izjavu, racionalno prosuđivanje se privremeno prekida, a izjava potiče stvaranje novih ideja. Za primjer možemo uzeti izjavu „Kuće ne trebaju imati krovove“. Svako zdravorazumsko razmišljanje se ne bi moglo složiti s ovom izjavom. No, ako prihvatimo ovu izjavu, ona nas navodi da zamislimo kuću s otvorenim ili staklenim krovom. Nakon toga razvijamo dalje ideje – ako imamo kuću bez krova, možemo gledati zvijezde iz kreveta, itd. Jednim kada izrekemo provokativnu tvrdnju, trebamo koristiti pitanja kako bi se iskoristili svi njezini potencijali;

- Koje su posljedice te tvrdnje?
- Koje prednosti uviđate?
- U kojim posebnim uvjetima bi to moglo biti razumno rješenje?
- Utvrdite principe na kojima bi se temeljila ta tvrdnja.
- Kako bi ona funkcionirala u ovom trenutku?
- Koje bi se promjene dogodile kad bi ta tvrdnja bila točna? (Bognar (2010:17))

10.4. Stablo posljedica

Stablo posljedica koje nazivamo još i drvo budućnosti, metoda je zornog prikazivanja očekivanih posljedica neke situacije ili stanja. Na početku navodimo učenike na promišljanje o neposrednim posljedicama, a nakon toga težimo ka poticanju na promišljanje o posljedicama tih posljedica i tako redom sve do najdalje budućnosti. Na ovaj način potičemo učenike na razvijanje mašte i kreativnog razmišljanja. Za izradu stabla posljedica, potreban nam je osnovni pribor koji svaki razred ima: veliki crtači papir, debeli flomasteri, raznobojne kartice, nešto čime možemo papir pričvrstiti na zid, pano ili ploču te ljepilo za pričvršćivanje kartica na papir (ako svaki učenik radi svoje stablo posljedica, dovoljan im je list papira i flomasteri). Za početak nam je potrebna skica stabla, a potom određujemo problem o kojem želimo razmišljati. Kada smo odabrali problem, zapisujemo ga na stablo i započinjemo s iznošenjem ideja. Problem koji ćemo uzeti kao primjer bit će „što bi se dogodilo kada

bi svi učenici dobivali samo odlične ocjene?“. Svi učenici dobivaju karticu iste boje (npr. zelene) te na njih zapisuju neposredne posljedice kojih se sjete. Kada su svi sudionici napisali svoje ideje, učitelj skuplja kartice i postavlja ih na svaku granu stabla. Razred potom zajednički razmatra posljedice (npr. slabi učenici ne uče, dobri učenici ne uče) koje su napisali i razmišljaju o sljedećim. Učitelj potom dijeli kartice druge boje (npr. crvene) te potiče učenike na promišljanje o posljedicama navedenih (zelenih) posljedica. Kada učenici napišu svoje ideje, kartice se ponovno lijepe na stablo te se postupak ponavlja. Cilj ove metode jest „probijati granice“ promišljanja o nekom problemu te postići što više rješenja. Vrlo slična stablu posljedica jest igra posljedica. Ove dvije igre su gotovo identične, no glavna razlika jest u tome što se igra posljedica usmjerava na razvoj mašte, a ne na pronalaženje rješenja stvarnih problema. U igri posljedica se od sudionika traži da zamisle posljedice nekih nevjerojatnih događaja npr. „nestašica vode na cijeloj Zemlji“ (Bilopavlović, Čudina-Obradović, Ladika, Šušković Stipanović (2001:114:115)

10.5. Oluja ideja (pismena oluja ideja, kartica ideja, izradba mreže ideja)

Pojam „oluja ideja“ ili „brainstorming“ uveo Alex Osborn, a opisao ga je „kao metodu kojom skupina ljudi pokušava naći rješenje za određeni problem tako što sastavlja listu spontano nastalih ideja. Ako problem nije poznat, slijedi njegova identifikacija, pa se iz razmatrane problemske situacije odabire, identificira i formulira problem za koji se smatra da je relevantan i koristan“ (Svedružić (2006:105); Prema: Kadum, 2019). Ova skupina metoda je možda jedna od najpoznatijih i najčešćih koje se primjenjuju kada je u pitanju poticanje kreativnosti. Čak i u svakodnevnom životu, kada se skupina ljudi pokušava nečega dosjetiti, poticaj koji često možemo čuti jest poticaj na „brainstorming“. „Pojam oluja ideja postao je uobičajen u engleskom jeziku kao tipični izraz za kreativno mišljenje. Osnovni smisao oluje ideja je stvaranje ideja u grupnoj situaciji zasnovanoj na principu i izostavljenog prosuđivanja – principa za koji su znanstvenici dokazali da je visoko produktivan u individualnim kao i u grupnim pokušajima. Etapa proizvodnje ideja je odvojena od njihovog prosuđivanja.“ (Bognar (2010:14)).

Oluju ideja također opisujemo kao skupinu brojnih metoda kojim se koristimo kako bi došli do nekih ideja, prijedloga ili u konačnici rješenja za određeni problem ili postavljeno pitanje. Ono što je prvenstveno važno za provedbu oluje ideja, jest ozračje oslobođeno straha od kritike. Takvo ozračje potiče neobične i pomalo otkvačene ideje koje mogu biti baš ono rješenje koje se traži. Metodu možemo provesti tako da razred podijelimo u manje skupine od šest do deset učenika. Svaka skupina tada zasebno unutar same sebe iznosi svoje ideje te ih zapisuje na papir (svi članovi skupina naglas iznose ideje, a jedan od učenika ih zapisuje). Cilj metode je zapisati što više ideja, neovisno o tome jesu li one smislene, obične ili otkvačene. Osim u skupinama, metoda se također može provoditi i u uvodnom dijelu sata s cijelim razredom, njome tako učenicima pokazujemo više rješenja nekog postavljenog problema (Bilopavlović, Čudina-Obradović, Ladika, Šušković Stipanović (2001:114:115).

Slika 5. Oluja ideja

Preuzeto: <https://st2.depositphotos.com/>, 03.09.2020.

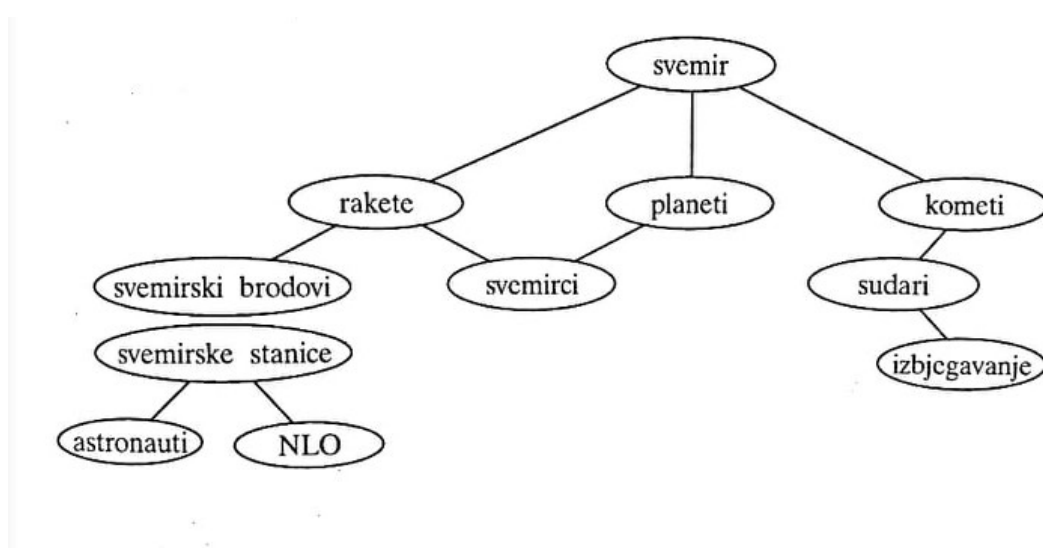
U knjizi Michaela Morgana „Kreativna radna snaga inovativnosti“ navedena su i opisana četiri pravila nužna za kvalitetno provođenje Oluje ideja;

1. Problem treba biti razumljiv i jasno postavljen
2. Odrediti osobu koja će zapisivati sve ideje onim redoslijedom kojim su se iznosile
3. U skupini treba biti određen broj sudionika
4. Odrediti osobu koja će pomagati u ostvarenju sljedećeg:
 - sprječavanje prosuđivanja
 - prihvatanje i bilježenje svake ideje
 - ohrabrivanje i poticanje članova u nadograđivanju tuđih ideja
 - ohrabrivanje u iznošenju čudnih i neobičnih ideje (Bognar (2010:14))

„U knjizi «Ozbiljna kreativnost», Edward de Bono opisuje oluju ideja kao tradicionalni pristup ostvarivanja kreativnog mišljenja pri čemu je stvorena predrasuda kako se kreativno mišljenje može ostvariti samo u grupi. Cijela zamisao oluje ideja zasniva se na tome da mišljenje drugih može djelovati kao poticaj našim idejama kao vrsta lančane reakcije ideja“ (Bognar (2010:14)). S druge strane Kadum navodi da se metoda Oluja ideja sve više koristi i u procesu suvremenog odgoja i obrazovanja u kreativnim radionicama kada su u pitanju skupni projekti. Također navodi da ova metoda može čak biti vrlo učinkovita i u individualnom radu. Ono u čemu nam ona može pripomoći kada su u pitanju projekti jest; opisivanje projekta ili problema na kojem se radi, dijagnosticiranje problema te nalaženje mogućih rješenja i identifikacija otpora koji se može javiti u nekom rješenju (Kadum, 2007: Prema: Kadum, 2019).

Postoje brojne inačice ove metode, a neke bit će opisane u nastavku. Naime, najbližnja Oluji ideja je „Pisana oluja ideja“. Kao što i sam naziv govori možemo zaključiti da u njoj ima nešto više pisanja nego što je to u običnoj. U ovoj inačici Oluje ideja svaki pojedinac svoje ideje zapisuje na svoj papir te ih tek na kraju procesa iznosi pred svojom skupinom. Tada se sve ideje uspoređuju, raščlanjuju ili nadograđuju. Iduća inačica jest „Kartica ideja“ za koju možemo reći da je nadogradnja pisane oluje ideja. Tijekom nje se želi postići međusobno utjecanje sudionika i kombiniranje ideja dok su one još u procesu nastanka. Naime, učenici u ovoj metodi svoju ideju zapisuju na kartici, a karticu potom daju nekom drugom članu

skupine. Svaki sudionik zatim dopisuje svoju ideju prije napisanoj te na taj način traži prikladne kombinacije i nova rješenja. U završnoj fazi procjene ponovno cijela skupina raspravlja i analizira sve napisane ideje. Inačica metode „Izradba mreže ideja“ vrlo je korisna za odlučivanje o temama i podtemama za čitanje i istraživanje. Metodu je također moguće primijeniti prilikom pronalaženja teme za pisanje. Ono što je važno da bi metoda bila dobro provedena, jest započeti nekim širim pojmom poput „svemir“. Nakon toga se mreža ideja izgrađuje postepenim asocijacijama. Primjer mreže ideja prikazan je na Slici 6

Slika 6. Mreža ideja

Fotografirano iz knjige „Dosadno mi je što da radim (2001)“

11. Humor u nastavi

Razmišljamo li o nečemu zabavnom i veselom, prvo što uz to dolazi najčešće je smijeh. „Smijeh je instinktivna aktivnost i najbolji lijek za sve životne nedaće, a osim što olakšava društvenu komunikaciju može oplemeniti i pedagoški sustav. Fenomen smijanja je sam po sebi trenutna, objedinjuje i aktivira sve pore čovjekova bića – emotivnu, mentalnu, tjelesnu i duhovnu.“ (Dramac, Lazzarich, 2016:1)). On nas oslobađa od anksioznosti te nas čini poletnijim i zadovoljniji kako sobom tako i trenutnom situacijom. Da bi pojedinac mogao dati „najviše od sebe“ vrlo je važno da se dobro osjeća..

U nastavi se pred učenike svakodnevno postavljaju određeni ciljevi, a za njihovo ostvarenje potreban je angažman svakog učenika zasebno. Dakle, ovdje već možemo primijetiti usku povezanost između nastave i humora – jer ako od učenika želimo da „daju najviše od sebe“, moramo im osigurati da se dobro osjećaju, a da bi se dobro osjećali humor je svakako jedan od bitnih faktora.

Kada je u pitanju povezanost humora i kreativnosti možemo reći da je ona višestruka. Često se spominje stvaranje humora kao najviši stupanj verbalnog i neverbalnih kreativnog izražavanja. No, osim što je stvaranje humora u ovom kontekstu važno, važno je i njegovo doživljavanje. Naime, smatra se da je potreban je visoki stupanj aktivnosti kako bi pojedinac ispravno doživio i shvatio ono što je smiješno. Kada su u pitanju djeca i njihovo shvaćanje smiješnog, drži se da djeca koja imaju osjećaj za smiješno također imaju vrlo razvijene misaone procese, dok je humor dokaz kreativnosti u svakoj životnoj dobi. S toga, autori navode da se između kreativnosti i humora gotovo može staviti znak jednakosti. Ono što je važno za nastavu, a humorom i smiješnim možemo postići, jest rasterećenje emocionalne napetosti i straha. Učenici kroz smijeh i humor na problem gledaju kao manje opasnim i ozbiljnim te bi se moglo reći da mu više pristupaju kao igri, nego kao nečemu teškom i nerješivom. Stoga, humor je nerijetko preduvjet za bolje intelektualno djelovanje u zadacima kreativnog i intelektualnog tipa (Bilopavlović, Čudina-Obradović, Ladika, Šušković Stipanović (2001:141)).

Godine 2013. provedeno je istraživanje u riječkim osnovnim i srednjim školama, a cilj istraživanja je bio ispitati kako učenici doživljavaju i vrednuju duhovite nastavnike. Ispitano je ukupno 354 učenika, od kojih je 350 odgovorilo da vole duhovite

nastavnike. Prema navedenom istraživanju utvrđeno je da humor u razredu stvara poticajno ozračje, što automatski utječe i na učeničku motivaciju i bolje savladavanje gradiva. Obrazloženja učenika koja su dovela do takvog zaključka su sljedeća; „uz duhovite nastavnike bolje naučim i slušam; da, jer onda sati nisu dosadni; volim jer se opustim pa lakše svladam gradivo; nastava je zanimljiva pa mi brže prođe vrijeme; jer učine nastavu zabavnom; da jer je lakše s njima komunicirati; smanjuju napetost na satu; volim jer su onda i učenici opušteni/na nastavi je bolja atmosfera i učenici se dobro osjećaju; jer su opušteni i bolja je komunikacija s takvim profesorima; zabavniji su i pristupačniji od drugih; volim jer na zabavan način prezentiraju gradivo i lakše ga pamtim; da jer dosadno gradivo učine zanimljivim; žele uspostaviti ugodnu atmosferu i približiti se učeniku; volim jer ih nema puno a čine nastavu zanimljivijom; jer humor može privući moju pažnju na neke ozbiljne stvari“ (Lazzarich (2013:183); Prema; Dramac, Lazzarich (2016:3))

11.1. Stvaranje humorističnog ozračja

Lik uz koji djeca nerijetko povezuju smijeh, šalu i humor, zasigurno je klaun. Ako malo obratimo pažnju na klauna i što to njega čini djeci zabavnim i zanimljivim od drugih, to je svakako šarenilo, rekviziti, luckasti zvukovi i osmijeh na njegovom licu. „Primjena jedinstvenog pribora za simboličko prikazivanja stanja, raspoloženja, aktivnosti i učiteljeva/učiteljčina primjena tog pribora stvorit će u razredu ozračje spremnosti i dopuštenosti privremenog odmaka od uobičajenoga, svagdašnjega, ozbiljnoga. Takav će pribor poticati maštu, privremeno osloboditi od stvarnosti, ukloniti zapreku kreativnom mišljenju, a zbog novine i zanimljivosti povećati pozornost, usmjerenost na gradivo i zapamćivanje materijala.“ (Bilopavlović, Čudina-Obradović, Ladika, Šušković Stipanović (2001:141)). Postoji niz metoda kojim se može poticati humor u razredu, svaki učitelj zasebno također može izmisliti svoje metode za koje smatra da su primjerene njegovom razredu. U nastavku će biti prikazane samo neke od mogućih ideja za poticanje humorističnog ozračja, a one se također mogu nadograđivati ili korigirati prema potrebama svakog razreda.

Kovčeg iznenađenja

To je kovčeg s raznim rekvizitima koji stoji u razredu na svima poznatom mjestu. Dok se učenici ne naviknu na kovčeg i njegovu svrhu, učitelj/učiteljica rabi rekvizite i

demonstrira čemu oni služe. Naime, to su rekviziti kojima se učenici ili učitelj/učiteljica koriste kada žele nešto naglasiti, simbolički predočiti ili pak humorom razbiti neugodnu situaciju..

Luckasta i mudra kapa

Luckasta i mudra kapa su kape koje učenici izrađuju s učiteljem/učiteljicom. To mogu biti ukrašene kartonske ili stare kape. Jedna od njih je ukrašena simbolima koje predstavljaju kreativnost (šarene zakrpe, perje, šljokice, vrpce i sl.), a druga simbolima mudrosti (formule, tamnije zakrpe, geometrijski oblici i sl.). Obje kape stoje u razredu na nekom mjestu, a koriste se kada učenici trebaju odgovoriti na neko pitanje. Ako se od učenika traži kreativan odgovor na glavu stavlja luckastu kapu, a ako se od njega traži zadubljanje u problem ili se daje naglasak na težinu gradiva, učenik na glavu stavlja mudru kapu.

Pribor za Sherlocka Holmesa

Ovaj pribor se vrlo lijepo može uključiti u nastavu kada je cilj istaknuti temeljitost, ozbiljnost, preciznost i pobliže upoznavanje s problemom. U pribor Sherlocka Holmesa spada povećalo i kapa. Ovaj pribor ima posebnu ulogu kada je u pitanju traženje pogrešaka. Poželjno je da učitelji koriste ovu ili ovoj sličnu metodu prilikom traženja pogrešaka kod učenika, jer se na ovaj način traženje pogrešaka predstavlja kao nešto šaljivo i manje opasno. Učenici će tako lošu ocjenu, kritiku ili ukor shvatiti kao dobronamjerno upozorenje, a ne kaznu.

Lutka smijutak i lutka plačutak

To su dva ginjola obučeni u različita "odijelca", jedno može biti crno, a drugo crveno. Oni naime služe kako bi razredu najavili dobru ili lošu vijest, pohvalu ili kritiku te primjedbe ili obavijesti. Ono za što su oni važni, jesu emocije koje izazivaju kod učenika. Budući da obavijest, bile one pozitivne ili negativne, dolaze od nekog trećeg, a ne od samog učitelja/učiteljice, učenici ih puno lakše primaju. Učenici također mogu iznositi svoju misao ili emocije pomoću lutke, ako im je tako lakše ili zabavnije u određenim trenucima (Bilopavlović, Čudina-Obradović, Ladika, Šušković Stipanović (2001:141:143)).

Osim što učitelji svojim aktivnostima utječu na stvaranje humorističnog ozračja u razredu, važno je da i same učenike nauče kako stvarati humoristično ozračje. To može ponekad biti vrlo teško i osjetljivo područje, jer se djeca (a i odrasli) ponekad svojim (ne)šalama zanesu te pređu granicu između šale i uvrede - šale su samo one kada se obje strane smiju. Svaki pojedinac nekako sam u sebi ima dozu zabavljača ili ozbiljnosti, a ono čime se ističe ovisi o mnogočemu; odgoju, genetici, okolini i sl. U školi je poželjno učenike poticati na razvoj humora, pa tako i učitelji određenim metodama mogu navesti učenike na „stvaranju“ humora. Autori navode nekoliko metoda kojim se učenike može potaknuti na stvaranje i primjenu humora;

Šaljiva datoteka

Ona predstavlja jednu kutiju, kuvertu ili bilo što u razredu gdje se skupljaju humoristični prilozi, izrezani iz novina. To mogu biti neke karikature, vicevi ili bilo što što može izazvati smijeh.

Šaljivi dnevnik

To je dnevnik koji mogu voditi svi učenici ili samo nekoliko dobrovoljaca (po dogovoru unutar razreda). Učenik bira posebnu bilježnicu koja će biti njegov šaljivi dnevnik. On se vodi tijekom 2 – 3 tjedna, a u njega se zapisuju sve zanimljive i smiješne anegdote iz učenikove svakodnevice. To mogu biti smiješni događaji koje su opazili na ulici ili TV-u, nešto što se dogodilo unutar obitelji, na treningu ili školi. Materijali iz šaljivih dnevnika mogu se uvrstiti u razrednu šaljivu datoteku kako bi se o njima povremeno razgovaralo ili koristilo kao ideju za pisanje smiješne priče.

Šaljivi naslovi

Pregledavajući tjedne i dnevne novine uz pomoć ukućana učenici mogu birati i izrezivati šaljive naslove. Učenici skupljeni materijal donose u školu, a oni se potom stavljaju u razrednu datoteku kako bi se na satovima koristili kao poticaj za pisanje smiješne priče.

Smiješna priča

Kada je u pitanju smišljanje smiješne priče možemo reći da je u pitanju direktni poticaj na stvaranje humora. Učenici uz korištenje šaljive datoteke mogu doći do ideja za pisanje vlastite šaljive priče. Osim toga učitelji mogu dati dodatni poticaj

učenicima tako da im pokažu nekoliko primjera stvaranja humora koristeći se personifikacijom životinja ili predmeta.

Osim navedenih primjera, zasigurno postoji još veliki niz tehnika kojim učitelji mogu stvarati i poticati stvaranje humora kod svojih učenika. Poželjno je da učitelji i svojim kreativnim idejama osmisle vlastite metode za koje smatraju da su primjerene i ostvarive u razredu. Vrlo je važno da učenici od najranije dobi budu naviknuti na humoristično ozračje te da mogu shvatiti i stvoriti primjerenu šalu. Humor je poželjan u svakodnevnim situacijama, a ponajviše kada je u pitanju nešto napeto ili stresno za učenike. Prema tome, autori savjetuju primjenu humora kada je u pitanju testiranje učenika, ispravljanje pogreški ili „kažnjavanje“. Poznato je da humor smanjuje stres, strah, stid ili bilo koji drugi neugodan osjećaj, pa samim time primjenom istog učenici mogu lakše podnijeti teške situacije s kojim se susreću (Bilopavlović, Čudina-Obradović, Ladika, Šušćković Stipanović (2001:143:145).

12. Ocjenjivanje i kreativnost

Kada govorimo o ocjenjivanju kreativnosti, postavlja se pitanje je li moguće ocijeniti kreativnost, te kakva su pravila pri ocjenjivanju kreativnog proizvoda. Za postizanje kreativnosti potrebna je unutarnja motivacija, stoga klasično školsko ocjenjivanje nije poticajno za nastanak kreativnosti jer je postavljen vanjski cilj – ocjene. Samim time kreativnosti moramo sagledavati iz sasvim drugog polja ocjenjivanja.

Ne samo da klasično ocjenjivanje potiče natjecateljski duh, nego i potrebu za površnim, mehaničkim oblikom učenja (Bilopavlović, Čudina-Obradović, Ladika, Šušković Stipanović (2001:148)). Ako se želi postići kreativnost i sloboda osobnog stvaralaštva mora se umanjiti negativno, klasično djelovanje ocjenjivanja.

Stoga je najvažnije:

1. ocijeniti suradničke oblike rada,
2. ocijeniti samo primjenu znanja na konkretnim zadacima,
3. naučiti učenike kako međusobna usporedba nije važna,
4. izbjeći negativne osjećaje straha i gubitka samopoštovanja

12.1. Ocjenjivanje kreativnosti

Ocjenjivanje kreativnosti mora biti vrlo promišljeno, a u različitim razdobljima rada mora biti i različito. Najprije je potrebno je odrediti svojstvo koje se želi poticati (ako je to moguće), a ono dakako ovisi o vrsti zadatka koji je potrebno izvršiti. No, ako to nije moguće, u bilo kojem području stvaranja, originalnost ćemo lako razlikovati od stereotipnih, uobičajenih i imitatorskih ideja.

Sama činjenica da unaprijed ne znamo kako će originalnost učenika izgledati, jako je važno svaki put pohvaliti originalnost, a imitiranje i stereotipnost kritizirati.

12.2. Ocjenjivanje kreativnosti učenika u nižim razredima

Kao što je već u uvodu ovoga poglavlja rečeno, u početnim učeničkim fazama (govorimo o prvom i drugom razredu OŠ), važno je izbjegavati klasično školsko ocjenjivanje kreativnosti. Upravo zbog toga što učenik mora uvidjeti da će se njegov

oblik kreativnosti, ukoliko bude originalan, itekako prihvatiti i neće komparirati s ničijim drugim. Samim time učenik neće imati straha pokazati svoje nove ideje, te će vrlo rado prionuti ponovo na rad. Zvezdice, srca ili neki drugi oblici mogu itekako mogu pomoći kao simboli u kojima se prihvaća učenički rad, no bolja opcija je izmisliti sasvim novi oblik nagrade koji će biti namijenjen samo tom učeničkom odjeljenju. Isto tako, jako je važno umjereno pokazati prihvaćenost učeničke ideje kako ne bi došlo do pretjeranog hvaljenja. Hvaljenje neće donijeti mnogo dobrog jer bi i to moglo doprinijeti natjecateljskom duhu.

12.3. Ocjena kao povratna obavijest učenika viših razreda

Svrha ocjene je obavijestiti učenika o tome koliko je usvojio znanje. Samim time ocjena ne mora nužno biti iskazana jednom brojkom, može biti prikazana u postocima, a gradivo može podijeliti u više različitih cjelina. Ako je pojedino gradivo ili zadatak (primjerice: prezentiranje) zahtjevniji, moguće je dati veći postotak za taj zadatak. Važno je pokazati učeniku da ne postoji samo jednosmjernan način ocjenjivanja, te da postoji segment u kojem je zasigurno bolji. Tako će izgraditi samopouzdanje koje je itekako potrebno za savladavanje bilo kojeg gradiva.

12.4. Izražavanje poticajne kritike

Kritiku je moguće izraziti tek onda kada se uspostavi povjerenje između učenika i učitelja. Ako su učenikovi radovi ranije uvaženi kao originalni, a sada prolazi kroz period u kojem mu stvaralaštvo nije na istoj originalnoj razini, moguće je riječima ili znakovima vratiti učenika na pravi put. Prije svega, kritika mora biti konstruktivna, a to znači da mora sadržavati objašnjenje zašto pojedini rad, prezentacija ili glumačka točka nije na razini. To svakako mora biti komparacija na osobnoj razini, nikako na razini cijeloga razreda. (Bilopavlović, Čudina-Obradović, Ladika, Šušković Stipanović (2001:151)).

Za zrelije učenike kritika može biti pismena, ili usmena, ali za one mlađe svakako treba biti usmena i praćena humorom. Kroz humor kritika neće obeshrabriti učenika, naprotiv, naučit će ga da iz vlastitih greški nešto novo nauči.

12.5. Ocjenjivane učeničkih prezentacija

S obzirom na to da je prezentacija javno prikazivanje stečenog znanja tijekom dužeg perioda, ona je jedan od najzahtjevnijih zadataka u obrazovanju učenika. Naime, javno prikazivanje objedinjuje jasnoću govora, prezentiranje naučenog, komunikaciju s publikom i unutarnju smirenost. A, s obzirom na to da svi učenici nemaju nadarenost za sve aspekte koje prezentacija zahtjeva, jako je važno, u pogotovo u nižim razredima (primjerice 4. razred), prezentirati jednostavne teme. Učeniku treba biti omogućeno da prezentira svoj rad ili znanje na način na koji on želi, bilo da je riječ o glumi, crtanju, sportskoj vještini i slično. Dakle, slobodan izbor omogućuje najkreativnije ideje. No, prilikom ocjenjivanja kreativne ideje i znanja, najbolji i najdirektniji način ocjenjivanja je upitati učenika kakva su joj sada i kakva su joj prije bila postignuća. (Arar, Rački (2003:15)) Dakle, važna je osobna komparacija samoga sebe.

12.6. Učeničke mape

Uz prezentacije, izražavanje kreativnosti može se prikupljati i na materijalan način unutar učeničke mape. Kroz nju je vidljivo učeničko zalaganje, napredak i postignuće. Učenička mapa može sadržavati: pisane i likovne radove, makete, grafičke prikaze, dijagrame, fotografije. Ukratko rečeno, mapa služi kao prikaz materijala koji su poslužili za savladavanje pojedinog gradiva. Učenik sam može odabrati što sve želi zadržati u svojoj mapi, no za svaki rad je potrebno znati kontekst, priču, te osobnu privrženost baš tome radu.

Na samom kraju školske godine ili polugodišta učenici mogu sami sebe procijeniti, objasniti svoj napredak, te donijeti generalni sud o svojim usponima i padovima (T. Bilopavlović, Čudina-Obradović, Ladika, Šušković Stipanović, 2001:149).

12.7. Je li moguće grupno ocjenjivanje kreativnosti?

U generalnom smislu grupno ocjenjivanje kreativnosti učenika nije moguće, upravo zbog toga što svaki se svaki učenik uspoređuje sa samim sobom. No, uzmemo li u obzir da pojedine učeničke skupine mogu kao cjelina potaknuti puno više kreativnih ideja nego jedan pojedinac, onda je u tom smislu takvu skupinu učenika potrebno nagraditi. No, postojat će druge skupine iz razreda koje nisu postigle harmoniju zajedništva, stoga njih kao takve ne treba obeshrabriti, nego nagraditi za njihovu individualnost i mogućnost da sami ovladaju zadatkom.

13. Kreativnost u matematici i hrvatskom jeziku

Da bi se kreativnost pravilno i dovoljno poticala kod učenika, potrebno ju je provlačiti i poticati kroz sve predmete, a ne samo kroz likovnu i glazbenu kulturu, što možemo često vidjeti u praksi. Baš kao što je na samom početku navedeno, kreativnost je način razmišljanja, a razmišljati se može o svemu, pa samim time kreativnost možemo poticati kroz svaki predmet. Učitelji možda nekad pomisle da je u nekim predmetima teško pa i nemoguće poticati kreativnost te da se takvim metodama „gubi vrijeme“. To je možda radi toga jer neki predmeti zaista zahtijevaju veći poticaj nekih drugih sposobnosti, ali zapravo, gotovo pa sve kreativne metode se mogu i trebaju barem djelomično provlačiti kroz sve predmete.

13.1. Kreativnost u matematici

Matematika je svakako jedan od predmeta koji učenike dijeli na ljubitelje i neljubitelje, odnosno one učenike koji ju s lakoćom usvajaju i razumiju te one kojima to ide nešto teže. No zapravo, matematika nikako ne mora biti dosadna, teška i bez mašte, naprotiv ona je vrlo zanimljiva disciplina koja uz dobar pristup vrlo brzo privuče i zainteresira učenike. Osim toga, matematika je bitan dio našeg svakodnevnog života, a ako želimo naše društvo razvijati i gurati prema napretku, važno je da „svoju“ djecu zainteresiramo za istu. Vladimir Kadum (1996) navodi da su ciljevi matematike;

- usvajanje programom propisanih matematičkih sadržaja (obrazovno)
- razvijanje psihičkih sposobnosti (funkcionalno)
- formiranje pozitivnih svojstva ličnosti (odgojno)

Dakle, vodeći se ovim komponentama dolazimo do općeg cilja matematike, odnosno potrebe da učenicima predstavimo svijet matematike, upoznavajući ih s njezinim zakonitostima, teorijama, aksiomima, te tako pridonosimo u ostvarenju općeg odgojno – obrazovnog cilja (Kadum (2003:20)).

Kako bi znali što promijeniti u poučavanju matematike, moramo definirati što to sve sputava učenike u njezinom razumijevanju. Naime, jedan od važnih problema jest zapostavljanje metodike i njezine primjene. Također, nastava matematike je vrlo često frontalna, a satovi se svode na šablonsko rješavanje zadataka. To kod učenika

u jednom trenutku počinje izazivati dosadu i frustracije, a njihovo znanje ne ide u nikakvu dubinu nego se svodi na površinsko „razumijevanje“. Učenici tako često znaju postavljati pitanje „što će nam to u životu?“, dakle ne razumiju srž. Frontalni rad nije nužno negativan, ali ga je potrebno „dozirati“, jer ako se sve svodi na njega daleko se odmičemo od individualizirane nastave kojoj bi trebali težiti.

Za razumijevanje i usvajanje znanja, zornost je jedna od važnih komponenti. No, kada je u pitanju matematika možemo reći da je zornost dosta podcijenjena. Ono što ju čini podcijenjenom jest činjenica da je APSTRAKCIJA temeljno obilježje matematike, pa se prema tome ZORNOST tumači kao potpuno suprotan pojam. S druge strane, češki pedagog Jan Amos Komensky načelo zornosti opisuje kao zlatno pravilo didaktike. Po pitanju shvaćanja potrebe za zornosti u matematici, dosta je bolja situacija u osnovnim školama nego u srednjim. Važno je da se zornost u nastavu uvede kao sustavno ponašanje, a ne samo povremeno kao što se to sada u praksi najčešće radi. U kontekstu ovog rada zornost se spominje radi toga što se drži da ona potiče i provocira kreativnost (Bajrović (2003:78)). Da bi učenici shvatili srž postavljenog problema, važno je da ga mogu vizualizirati, skicirati i temeljem toga riješiti.

U nastavi matematike učitelji vrlo često učenicima pripremaju brojne radne listiće jer možda smatraju da će njima smanjiti monotoniju frontalnog rada. Suvremena stajališta o ovoj metodi su ipak nešto drugačija. Naime, smatra se da iz njihove učestale primjene proizlazi samo usko shvaćanje matematičkog znanja i mehanizam u rješavanju, a ne pravo razumijevanje. Ono što se danas smatra ispravnijom opcijom jest stvarna primjena matematičkog znanja u svakodnevnim i životnim situacijama. Učenici trebaju uočiti da svoje matematičko znanje mogu iskoristiti u mjerenju, izračunavanju cijene, određivanju uštede i slično. Ovim se ne smatra da su radni listići potpuno beskorisni, nego da zadaci trebaju biti postavljeni tako da zahtijevaju primjenu znanja, a ne samo mehanizam rješavanja. Osim toga, još poticajnija primjena radnih listića može biti kad se od učenika zahtjeva da samostalno osmisli radni listić, koji će kasnije rješavati cijeli razred. Ova metoda je daleko učinkovitija od samog rješavanja zadataka zbog toga što od učenika iziskuje poznavanje matematičkih pojmova, uporaba znanja i njegova primjena u različitim situacijama (Bilopavlović, Čudina-Obradović, Ladika, Šušković Stipanović (2001:125)).

Već smo prethodno opisali usku vezu između divergentnog mišljenja i kreativnosti, pa prema tome kako bi kroz područje matematike proveli kreativnost, važno je pronaći metode kojim se divergentno mišljenje potiče i u matematici. Autori navode brojne metode kojim se divergentno mišljenje može poticati u nastavi matematike, a neke od njih su sljedeće:

Raznovrsna rješenja

Navedena metoda je u direktnoj vezi s divergentnim mišljenjem. Kao što i sam naziv govori, od učenika se traži pronalaženje više rješenja u jednom zadatku. Da bi učenici što bolje shvatili srž problema, važno je da otkriju što veći broj načina za njegovo rješenje.

Pretvaranje brojki u konkretan materijal

Učenici zadatak ne prepisuju na klasičan način - olovkom u bilježnicu, nego pomoću konkretnog materijala - riža, kukuruz, bombon i slično. Također samostalno se trebaju domisliti kako će označiti koju matematičku operaciju te na čemu će zadatak postaviti (stiroporu, kartonu, drvenoj pločici, itd.). Ovdje se nagrađuje kreativnost, originalnost i raznovrsnost u prikazivanju istih matematičkih odnosa.

Matematička dramatizacija

Matematičkom dramatizacijom možemo unijeti mali predah od matematike, a da učenici nisu ni svjesni da i dalje o njoj razmišljaju. Naime, različiti se zadaci mogu oblikovati u kratki skeč ili igru uloga. Učiteljica prvo svojim primjerom pokazuje učenicima što traži od njih, a zatim prepušta njima da osmisle svoj primjer i prezentiraju ga pred razredom (Bilopavlović, Čudina-Obradović, Ladika, Šušković Stipanović (2001:127:128)).

13.2. Kreativnost u hrvatskom jeziku

Hrvatski jezik je uz matematiku predmet koji u obrazovanju ima najveći broj sati. Osim što je važan sam po sebi, važan je i za druge predmete. To je jezik kojim se učenici svakodnevno sporazumijevaju, izražavaju, pa na kraju krajeva i razmišljaju. Samim time što ga učenici na svakodnevnoj bazi koriste, poželjno je da i gaje ljubav prema njegovom učenju. Uvođenje kreativnih aktivnosti kako općenito u nastavu, tako i u nastavu hrvatskog jezika, učenicima činimo nastavu zanimljivijom i razumljivijom, a oni će radi toga zavoljeti njezin sadržaj. Hrvatski jezik se kroz osmogodišnje obrazovanje ostvaruje kroz četiri područja; hrvatski jezik, jezično izražavanje, književnost i medijska kultura (Peharda (2018:31)).

Možemo reći da je nastava hrvatskog jezika zahvalna po pitanju mnogobrojnih mogućnosti za poticanje kreativnosti, samo ih je potrebno dobro isplanirati. Dubovicki (2012:5) navodi; „Kreativne aktivnosti omogućuju učenicima da tumače uloge, uživljavaju se u njih; da iz različitih perspektiva razmišljaju o istome problemu te da suosjećaju s likovima i dijele njihove sudbine. Bezbroj je mogućnosti za kreativnost. Nastavu književnosti češće ćemo osmisliti na kreativan način nego nastavu jezika. Zašto je tomu tako? Možemo reći da nastava književnosti daje više prilika učenicima da iskoriste maštu, koja je iznimno važan preduvjet za poticanje kreativnosti. No ne bismo se trebali zadržati samo na tome“

Čitanje i pisanje su dvije aktivnosti koje ne mogu jedna bez druge, kako u nastavi hrvatskog jezika tako i u svakodnevnom životu. Moglo bi se reći da smo se navikli na poticanje kreativnosti u pisanju, no ipak i u čitanje bi trebali uvesti nešto više kreativnosti. Učenici puno bolje razumiju ono pročitano ako ga čitaju na kreativan način. Razlog je vrlo jednostavan; da bi iz pročitano proizašlo nešto kreativno, važno je da se shvati poanta onog što se čita. Učenici se kreativnim čitanjem bolje povezuju s likovima, temom i situacijom koja se opisuje, pa samim time ne samo da pamte nego i kreativno razmišljaju o sadržaju. Da bi mehaničko čitanje pretvorili u kreativno čitanje, možemo tekst preraditi u neki vlastiti proizvod. To može biti dramatizacija teksta, njegovo proširenje i dopuna, izmjenjivanje završetka, uvođenje novih likova, ali i prenošenje teksta u neki drugi oblik kao što su – pjesnički, glazbeni, likovni ili plesni (Bilopavlović, Čudina-Obradović, Ladika, Šušćković Stipanović (2001:116:117)).

S druge strane, koliko je važno kreativno čitanje, toliko je važno i kreativno pisanje. Brojna istraživanja te iskustva učitelja i učenika govore o tome što pogoduje, a što odmaže u kreativnom pisanju. Svi se slažu da je za postizanje kreativnog pisanja prvenstveno važno djeci dati brojne prilike za samostalno pisanje. Kreativno pisanje se uči paralelno s „običnim“ pisanjem, a ono im omogućava osvještavanje svojih emocija, oslobađanje straha dijeljenja tih emocija te stvaranje povjerenja unutar svih učenika iz razreda. No da bi se kreativno pisanje zaista ostvarilo, nužno je otkloniti zapreke. Glavne zapreke u kreativnom pisanju jesu nametnuta tema, neposredna kritika i zahtjev za savršenstvom u prvom pokušaju. Takvi zahtjevi pojedincu oduzimaju slobodu izražavanja te onemogućavaju stjecanje iskustva tijekom samog čina kreativnog pisanja. Svaki pojedinac treba imati pravo na pogreške i postepeno traženje izraza koji će dočarati ono što se želi reći. Dakle, iz navedenom možemo zaključiti; ako je cilj potaknuti učenike na kreativno pisanje – nikako ne smijemo zadavati teme, temu učenik bira samostalno. Ono što je učiteljima dozvoljeno jest da učenicima pokažu put kojim oni mogu doći do tema (Bilopavlović, Čudina-Obradović, Ladika, Šušković Stipanović (2001:116:117)).

Osjetilno iskustvo

„Opisivanje vlastitog osjetilnog iskustva važno je za usmjeravanje dječje pozornosti na obilježja vanjske stvarnosti, na unutarnji doživljaj te stvarnosti i na riječi kojima bi se on najbolje mogao izraziti. Da bi se sve to što bolje proživjelo i upoznalo, treba djeci omogućiti osjetilne doživljaje izvan škole, ali i u školi“ (Bilopavlović, Čudina-Obradović, Ladika, Šušković Stipanović (2001:117)).

Osjet njuha – mirisanje nekog voća ili povrća, parfema, drveta ili bilo čega učenicima poznatog ili nepoznatog

Osjet opipa - dodirivanje latica, oblutaka, svile, tijesta, blata ili sličnih stvari koje bi mogle pobuditi emocije i kreativnost kod učenika

Osjet vida - promatranje zbivanja u prirodi i okoliš (životinja, biljaka, pejzaža, oblaka, arhitekture i sl.) i kreativno promatranje (običnog kao neobičnog, ružnog kao lijepog, jednostavnog kao složenog...)

Osjet sluha – slušanje cvrkuta ptica, šum mora, buke s ceste, školskog hodnika, „slušanje tišine“

Osjet okusa – u nastavi je možda teže organizirati da učenici isprobavaju okuse različite hrane, ali se zato učenici mogu prisjećati nekih okusa i na temelju sjećanja ih opisivati

Dakle, u ovoj metodi od učenika se traži da govorom opišu svoje doživljaje. Mlađim učenicima možemo pripomoći u pronalasku prave riječi, a samim time i proširiti njihov vokabular. Nakon što su učenici usmeno iznijeli svoje doživljaje, slijedi kreativno pisanje.

Intermodalni doživljaj

Kako bi osjetilni doživljaji bio potpun potrebno je kombinirati svih pet osjetila kako bi dobili intermodalne doživljaje. Djeca su vrlo vješta u kombiniranju osjetila, pa tako nerijetko znaju opisivati zvuk bojom, glazbu slikom, glazbu pokretom i slično. Nadalje, ova dječja vještina može se uočiti u njihovom vještom smišljanju slikovnih zamjena za riječ (npr. crtom raznih nagiba prikazuju koliko se zrakoplov naglo diže u zrak). Djeca se vrlo često lakše svoje osjećaje izražavaju crtežom, plesom, zvukom i mimikom nego riječima.

Doživljaji razrednog mezimca

Plišane igračke su vrlo bliske djeci, pa i njihova primjena u razredu može biti vrlo poticajna. Razredni mezimac je plišana igračka kojoj učenici zajednički daju ime i neke osobine. Za vrijeme vikenda, jedan dobrovoljac igračku odnosi kuću, a nakon vikenda donosi pisani izvještaj o doživljajima. Tim postupkom učenicima dajemo slobodu izbora teme o kojoj želi pisati.

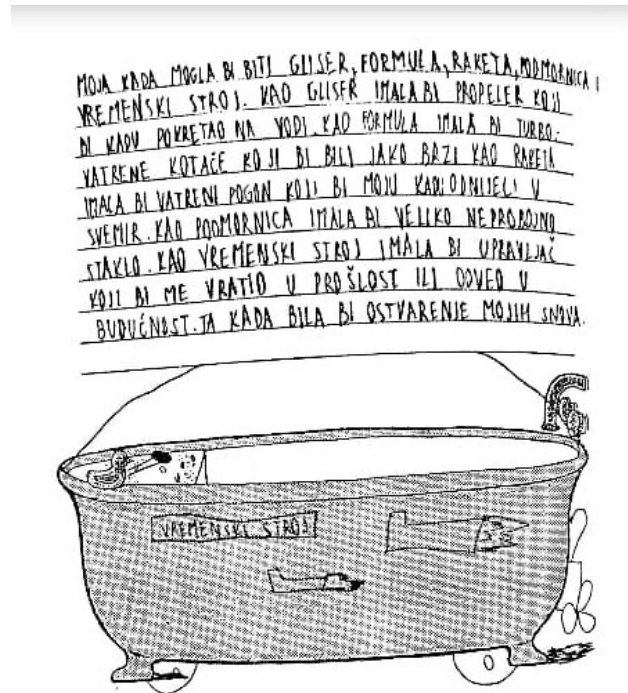
Škrinjica tema

Škrinjica tema predstavlja mjesto, kutiju ili vrećicu u kojoj učenici i učitelj/učiteljica spremaju sve što može biti poticajno za pisanje priča. Primjerice, izresci iz časopisa sa slikama raznih prizora, poticajni novinski naslovi, popis poslovice, kratki novinski članci koji opisuju dramatične doživljaje djece i životinja i slično. Prilikom dječjeg kreativnog pisanja takav oblik poticaja će im uvijek biti dostupan (Bilopavlović, Čudina-Obradović, Ladika, Šušković Stipanović, 2001).

Primjeri kreativnog pisanja

U priručniku „Možeš i drukčije“ (Pečjak, Cvetković – Lay, 2004.) nalazi se niz kreativnih i poticajnih zadataka, čijim rješavanjem učenici dolaze do svojih najdubljih kreativnih ideja. U nastavku su prikazani samo neki, od niza, kreativnih rješenja.

Neobična kada – „Razmisli o svim neobičnim načinim uporabe jedne kade. Budi maštovit i smisli što više neobičnih mogućnosti!“ (Pečjak, Cvetković – Lay, 2004., str.35.)

Slika 7. Neobična kada, kreativno pisanje primjer 1

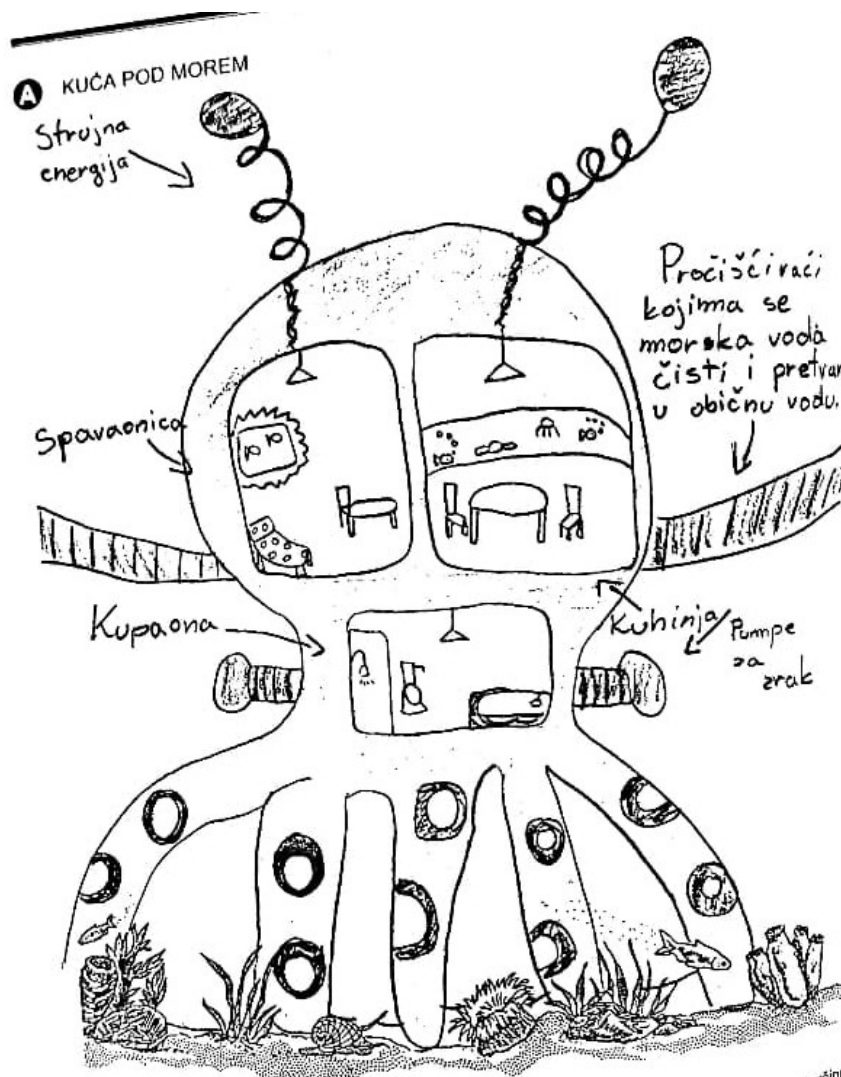
Fotografirano iz knjige „Možeš i drukčije (2004)“

U ovoj kadi raste kamenje. I kad stvorite
pupu sačudie će te se. Cunit će ko' na slapovima,
ko' po neravnoj stepenicama. "Kasete" "patkica"
i patkica u kadi će živjeti. U toj kadi ima
36 pupa. Jedna je sa toplu, a jedna sa hladnu
vodu. Jedna je sa hromu, a druga sa fontu, ma-
rmaro ima i sa bokice i sa vrtice. Ova kada
je sačuvana, por me.

Slika 8. Neobična kada, kreativno pisanje primjer 2

Fotografirano iz knjige „Možeš i drukčije (2004)“

Kuća pod morem - „Jesi li ikada razmišljao kako bi bilo živjeti pod more. Već postoje neki podvodni laboratoriji u kojima znanstvenici borave i proučavaju život pod morem. U tvojoj bi kući pod morem morao riješiti neke probleme; gdje ćeš jesti, spavati, kako ćeš puniti rezervoare zrakom. Razmisli kako bi riješio te i druge probleme povezane s dugotrajnim boravkom pod vodom. Napiši (ispričaj) to na donjim crtama!“ (Pečjak, Cvetković – Lay, 2004., str. 38)

Moja kuća je u obliku hobotnice. Od željeza je pa može dugo biti pod vodom i ne ide na površinu. Svjetlost dobiva od strujne energije koja ide pod vodu. Vodu u kupaonici dobivamo iz pročišćivača koji čiste morsku vodu i pretvaraju je u običnu vodu. Zrak dobivamo vrlo jednostavno: pumpama za zrak, te pumpe daju nam kisik koji uzimaju iz površine. Spavaonica je obična kao kod kuće na Zemlji, samo nema TV nego ima prozor kroz koji se vide ribe i druga morska stvorenja. Isto tako i kuhinja u kojoj je skoro cijeli zid proziran.

Slika 9. Kuća pod morem, kreativno pisanje

Fotografirano iz knjige „Možeš i drukčije (2004)“

14. Zaključak

Od obrazovanja danas traži se puno više od tradicionalne nastave, no nažalost upitno je koliko je toga i ostvareno. Veliki broj pedagoga, psihologa i didaktičara godinama piše o metodama i načinima unaprjeđenja same nastave kako bi učenici dobili sto više znanja i odgojnih segmenata, na što primjerenije načine za njihov uzrast. Razlog „zastoja“ u obrazovanju se možda krije u sljedećem; stariji učitelji su jednim dijelom zarobljeni u vlastitim navikama i razmišljanjima, dok oni nešto mlađi u neiskustvu i brizi o svemu što zahtijevaju propisi. Pa tako (ne)svjesno ponekad zanemare potrebe svojih učenika, a upravo oni bi im trebali biti na vrhu prioriteta.

Već dugo smo svjesni nekih nedostataka u sustavu obrazovanja, no ako sami ne poduzmemo nešto po tom pitanju, svi savjeti stručnjaka i otkrivene metode ostaju besmislene. Kako bi učitelj mogao kvalitetno educirati učenike i primijeniti metode primjerene njima, mora prvenstveno poraditi na sebi i svom poznavanju područja. Baš kao i za sve drugo što pokušavamo naučiti djecu, i za kreativnost je važno da ju sami razumijemo i shvaćamo zašto je važna. Jedino svojim primjerom ponašanja možemo potaknuti isti i kod svojih učenika (a možda i kolega).

Ako razmislimo o tome u čemu djeca uživaju vjerojatno bi se složili da su to smijeh, igra, aktivnost i upijanje novih znanja, a ono sto vezemo uz navedene pojmove, svakako je kreativnost. Za nju možemo slobodno reći da ujedinjuje navedene pojmove koji se poput jedne heterogene smjese pretvaraju u homogenu. Važno je potaknuti učenike da uživaju u upijanju znanja i promišljanju o problemu, a ono što ih od toga odbija zasigurno su dosadna, strah od težine gradiva i pristup neprimjeren njihovoj dobi. No, kada učenik jednom savlada kreativan način razmišljanja svaki problem će tada gledati kao jedan izazov, a ne prepreku, a to je najbitniji faktor kako u nastavi tako i u cijelom životu.

Znamo da možemo učiti cijeli život, ali ono što je važno naučiti u samom početku jest - naučiti kako kvalitetno učiti. Kreativno razmišljanje je razmišljanje otvorenog uma, propitivanje svega i ne ograničavanje jednim točnim odgovorom. Ona nas oslobađa straha od kritike i nepoznatog, pa upravo radi toga, učenici dobivaju puno više ako nauče kako razmišljati o postavljenom problemu, a ne ako dobiju „točan“ odgovor.

Po pitanju poticanja kreativnosti, možemo reći da nam to ne bi trebalo predstavljati veliki problem. Znamo da nešto kreativno nikako ne može biti dosadno, pa samim time izbjegava se odbijanje i nezadovoljstvo kod učenika. Ona djeci nudi slobodu, istraživanje i maštanje, a istovremeno i nesvjesno usvajanje znanja. Ono što djecu čini zadovoljnim u nastavi, jest naš interes da ih zaista uključimo u nju. Prema tome, kada od djece tražimo kreativno promišljanje, istraživanje i raspravljanje o nekom problemu, oni se osjećaju potpuno uključeni i sadržaj im automatski postaje bliži i zanimljiviji. Vrlo je važno postići okruženje u kojem se djeca neće osjećati ugroženom, već ponosno ako razmišljaju drugačije – naravno svako mišljenje zahtjeva valjan argument.

Jedino što poticanje na kreativnost i kreativno razmišljanje zahtjeva, a što se u nastavi teže postiže, jest vrijeme. Kada učitelji ne bi bili ograničeni vremenom te ostvarenjem planom i programom, puno lakše bi bilo izdvojiti dovoljno vremena za spomenute metode. Nažalost, veliki broj učitelja želi, ali ne uspijeva uskladiti gradivo koje treba obraditi s vremenom kojim za to raspolaže. S toga, metode koje zahtijevaju dublje analize, promišljanja i raspravu, automatski ostaju u drugom planu. Ono što možemo zaključiti jest da su ove metode ostvarive, ali za to bi prvenstveno trebali posložiti prioritete, jer slično kao što kineska poslovice kaže dok god učenicima „dajemo ribu, a ne učimo ih pecati“ oni će biti daleko od kreativnog razmišljanja.

15. Popis literature

Knjige:

1. Bilopavlović, T. , Čudina-Obradović, M., Ladika, Z. , Šušković Stipanović, R., (2001.): Dosadno mi je što da radim, Školska knjiga, Zagreb
2. Cvetković Lay, J., Pečjak, V., (2004.): Možeš i drukčije (priručnik s vježbama za poticanje kreativnog mišljenja), Alinea, Zagreb
3. Čandrić, J., (1988.): Kreativni učenici i nastavni proces, Izdavački centar Rijeka, Rijeka
4. Degmečić, D., (2017.): Kreativni um, Medicinska naklada, Zagreb
5. Fontana, D., (2006.): Čarobne svjetiljke, Planetopija d.o.o., Zagreb
6. Kadum, S., Hozjan, D., (2015.): Darovitost u nastavi, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula
7. Kadum, V., Bajrović, V. (2003.): Zbornik radova: Kreativnost učitelja/nastavnika i učenika u nastavi matematike, IGSA, Pula
8. Ozimec, S., (1996.): Otkriće kreativnosti, Tonimir, Varaždinske Toplice

Znanstveni članci u časopisima:

1. Arar, LJ., Rački, Ž. (2003.) Priroda kreativnosti. *Psihologijske teme*. [Online] Vol.12 (1). str.3-22. Dostupno na - <https://hrcak.srce.hr/12733> [Pristupljeno: 29. kolovoza 2020.]
2. Bognar, L. (2012.) Kreativnost u nastavi. *Napredak*. [Online] Vol.153 (1). str.9-20. Dostupno na - <https://hrcak.srce.hr/82857> [Pristupljeno: 25. kolovoza 2020.]
3. Dramac, I., Lazzarich, M. (2016.) Smiješna strana obrazovanja – humor u poučavanju. *Život i škola*. [Online] Vol.62 (3). str.87-96. Dostupno na - <https://hrcak.srce.hr/176563> [Pristupljeno: 9. kolovoza 2020.]
4. Dubovicki, S. (2012.) Poticanje kreativnosti u udžbenicima razredne nastave. *Pedagogijska istraživanja*. [Online] Vol. 9 (1/2). str.205-219. Dostupno na - <https://hrcak.srce.hr/113457> [Pristupljeno: 17. kolovoza 2020]

5. Kadum, S. (2019.) Divergentno mišljenje u procesu suvremenoga odgoja i obrazovanja. *Metodički ogledi*. [Online] Vol.26. (1). str.81-98. Dostupno na - <https://hrcak.srce.hr/220878> [Pristupljeno: 29. kolovoza 2020.]
6. Krpan Mofardin, T. (2017.) Školska knjižnica – mjesto kreativnog čina i doživljaja. *Knjižničar/knjižničarka*. [Online] Vol.8 (8). str.87-93. Dostupno na - <https://hrcak.srce.hr/232845> [Pristupljeno: 03. kolovoza 2020.]
7. Kunac, S. (2015.) Kreativnost i pedagogija. *Napredak*. [Online] Vol. 156 (4). str.423-446. Dostupno na - <https://hrcak.srce.hr/166211> [Pristupljeno: 27. srpnja 2020.]
8. Pejaković, S. (2016.) Značaj i mogućnost suvremenog pristupa estetskom odgoju. *Acta Iadertina*. [Online] Vol. 13 (1). str.65-75. Dostupno na - <https://hrcak.srce.hr/190130> [Pristupljeno: 11. kolovoza 2020.]

Internetski izvori:

1. Bognar, B. (2010), Škola koja razvija kreativnost, https://spomenkakocis.files.wordpress.com/2014/01/skola_koja_razvija_kreativnost-1.pdf, [Pristupljeno: 25. kolovoza 2020.]
2. Jelaska Relja, H. (2011), Kreativnost <http://www.st-pedagozi.net/wp-content/uploads/2011/02/poticanje-kreativnosti-kod-djece.pdf> [Pristupljeno: 10. kolovoza 2020.]

Diplomski radovi:

1. Draščić, S. (2019.): Mitovi o kreativnosti: kako odgajatelji percipiraju kreativnost, diplomski rad, Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet u Rijeci
2. Peharda, M. (2018.): Otvoren sustav i razvoj kreativnosti u nastavi hrvatskoga jezika, diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet - odsjek za učiteljske studije

Popis slika:

Slika 1. Citat – Pablo Picasso:

<https://latimeshighschool.files.wordpress.com/2017/12/b76690d55fd5f3773966ce1a3c191f8f-artist-quotes-pablo-picasso.jpg>

Slika 2. Kreativnost i inteligencija: <https://gph.fs.guoracdn.net/main-qimg-f40d2ef29f6121b32e4b10d227f82923.webp>

Slika 3. Šest šešira: <https://cdn.storyboardthat.com/storyboard-srcsets/hr-examples/6-thinking-hats-infographic.png>

Slika 4. Umna mapa: <https://ieltsjuice.com/wp-content/uploads/2019/08/IELTS-Writing-and-the-Six-Thinking-Hats.png>

Slika 5. Oluja ideja:

https://st2.depositphotos.com/5939928/9481/v/950/depositphotos_94810410-stock-illustration-brainstorming-vector-sketch.jpg

Slika 6. Mreža ideja:

Fotografirano iz knjige „Dosadno mi je što da radim (2001)“

Slika 7. Neobična kada, kreativno pisanje primjer 1:

Fotografirano iz knjige „Možeš i drukčije (2004)“

Slika 8. Neobična kada, kreativno pisanje primjer 2:

Fotografirano iz knjige „Možeš i drukčije (2004)“

Slika 9. Kuća pod morem, kreativno pisanje:

Fotografirano iz knjige „Možeš i drukčije (2004)“

Popis tablica:

Tablica 1. Usporedba konvergentnog i divergentnog mišljenja:

<http://www.st-pedagozi.net/wp-content/uploads/2011/02/poticanje-kreativnosti-kod-djece.pdf> [Pristupljeno: 10. kolovoza 2020.]

Sažetak

Ono što karakterizira život današnjice jesu brze i kontinuirane promjene te težnja društva ka inovacijama. Prema tome, obrazovanje danas trebalo bi se odmaknuti od tradicionalnih metoda na koje smo navikli. Kada je u pitanju kreativnost, postoje mnogi stavovi. Neki drže stav da njoj nije mjesto u školi te da ona stvara „smetnju u nastavi“, dok drugi nude niz metoda kojim bi se ona poticala kod djece. Važno je naglasiti činjenicu da bez kreativnosti pojedinac ne može stvarati nove ideje, produkte i kvalitetna rješenja za aktualne probleme. Prema tome, držeći se stava da je ona neophodna za napredak kako pojedinca tako i društva, ovaj diplomski radi bavi se poticanjem kreativnosti kod djece. Da bi se potencijal kreativnog razmišljanja razvio do najviše razine, potrebno je djecu od najranije dobi poticati. Roditelji, odgajatelji i učitelji ponekad nisu svjesni važnosti svog ponašanja kada je u pitanju razvoj djece s kojom su svakodnevno u kontaktu. Svojim primjerima, komentarima i izjavama možemo poticati, ali i sputavati djecu u razvoju svoje kreativnosti. Kako ne bi sputavali, nego poticali razvoj kreativnosti, u radu su opisane neke od metoda kojim se kroz igru djecu navodi na kreativno razmišljanje. Metode šest šešira, oluja ideja i stablo posljedica, samo su neke od niza ideja koje se mogu pronaći u ovom radu. Poželjno je da učitelji kontinuirano istražuju, primjenjuju i biraju metode kojim će barem pokušati unaprijediti sebe, a potom i svoje učenike.

Ključne riječi: divergentno mišljenje, djeca, kreativnost, nastava.

Summary

What characterizes today's life are rapid and continuous changes and society's aspiration towards innovation. Therefore, education today should move away from the traditional methods to which we are accustomed. When it comes to creativity, there are many attitudes. Some hold the view that it has no place in school and that it creates a "disruption in teaching", while others offer a number of methods by which it would be encouraged in children. It is important to emphasize the fact that without creativity an individual cannot create new ideas, products and quality solutions to current issues. Therefore, holding the view that creativity is necessary for the progress of both the individual and society, this thesis deals with encouraging creativity in children. In order for the potential of creative thinking to be developed to the highest level, it is necessary to encourage children from the earliest age. Parents, educators and teachers are sometimes unaware of the importance of their behavior when it comes to the development of the children with whom they are in daily contact. With our examples, comments and statements, we can encourage, but also hinder children in the development of their creativity. In order not to hinder, but to encourage the development of creativity, the paper describes some of the methods by which children are led to creative thinking through play. The six hat methods, the storm of ideas, and the tree of consequences, are just some of the range of ideas that can be found in this paper. It is desirable that teachers continuously research, apply and choose methods by which they will at least try to improve themselves and then their pupils.

Keywords: divergent thinking, children, creativity, teaching.